

35-C-61

KE SNAHÁM
O CELNĚPOLITICKÉ SBLÍŽENÍ
RAKOUSKONĚMECKÉ.

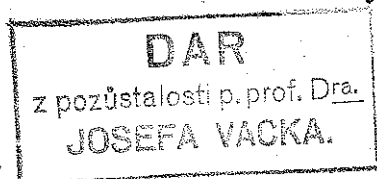
NAPSAL

Dr. EM. SCHINDLER.

III - 10.395

Podává autor

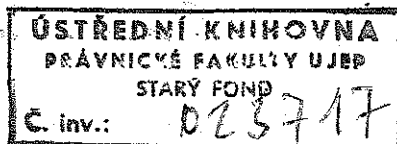
V PRAZE.

NÁKLADEM FR. ŘIVNÁČE, KNIHKUPCE C. K. ČESKÉ UNIVERZITY KARLO-FERDINANDOVY
A C. K. ČESKÉ VYS. ŠKOLY TECHNICKÉ. — TISKEM EDVARDA LESCHINGRA.

1916.

13204

Studie vznikla v podstatě počátkem minulého léta. Ač otázka celněpolitického sblížení rakousko-německého od té doby ustoupila do pozadí, neztratila látka na své zajímavosti — dotýká se hlavních otázek přítomné obchodní politiky, které se opětně stanou i otázkami časovými.

I. Prostředí.

Otázka celněpolitického sblížení Rakousko-Uherska s Německem není nová a není ani jediná toho druhu.

Snahy toho rázu objevují se již dříve a také i jinde. A to jak z důvodů *politických* tak *hospodářských*.

Předchůdcem a zároveň klassickým příkladem všech celních spolků jest tu v první řadě celní spolek německý. Uskutečněn pod vedením Pruska po několika předcházejících etapách v podstatě r. 1834, vyšel z důvodů v jádru svém politických a byl také, jak známo, sám mocnou průpravou pro vybudování potomní politické jednoty Německa.

Prozatím znamenal ovšem jen uskutečnění vnitřního volného obchodu na rozlehlém území téměř celého nynějšího Německa. Z důvodu toho byl také svého času radostně vítán od přívrženců volného obchodu na př. i ve Francii jako předzvěst a počátek volného obchodu mezinárodního.

V tomto pořadu myšlenek vyvolal celní spolek německý ve Francii i obdobný návrh Léona Fauchera západoevropského celního spolku Francie, Belgie, Holandska, Švýcarska a Španělska. Konkrétnějšího rázu než tento návrh Faucherův — jehož autor ostatně podivuhodně předvídá budoucí sklon ke vzniku velkých hospodářských celků — jest v době té zahájené vyjednávání o celní spolek francouzsko-belgický. Ale ani ono nevedlo k cíli, jednak pro odpor ochránářských kruhů francouzských, jednak pro pochybnosti povahy mezinárodní.

Reální podoby nabývá naopak v následujících letech padesátých otázka celního spolku rakousko-německého, či přesně řečeno otázka vstupu Rakouska do celního spolku německého. I tato otázka — jejíž těžiště bylo také rázu politického — přestala, jak známo, býti aktuální v polovici let šedesátých.

V následujících letech sedmdesátých neozývají se hlasy po nějakém celním spolku ostatně v podstatě ani jinde.¹ Vedle současných poměrů politických spočívá příčina toho pravděpodobně v tom, že volný obchod mezitím do obchodní politiky evropských států zavedený otázku tu vůbec odsunuje do pozadí. Nač by také v té době bylo bývalo třeba celních spolků, když obchodní politika všeobecně směřovala k uvolnění vzájemných hospodářských styků potlačováním cel cestou autonomní i smluvní?

Obrat v ohledu tom nastává teprve od let osmdesátých, kdy možno konstatovati opětně oživení celněpolitických snah sblížovacích a to zvláště středoevropských.

Příčinou toho jest v prvé řadě hospodářská a obchodněpolitická situace, jaká se v těchto a následujících letech utvořila. Situaci tu způsobují a charakterisují zvláště tři skutečnosti:

obrat v obchodní politice ve prospěch celní ochrany, nebezpečí zvláště zámořské soutěže zemědělské a ji způsobená krise v zemědělství a konečně

vývoj tíhnuoci ke vzniku a konsolidaci velkých celků hospodářských.

Především jest to obrat v obchodní politice, jaký se v té době dostavuje — vyjímaje Anglii² — u všech hlavních států evropských. Obrat, který znamená *ústup od dosavadní liberální politiky smluvní a přechod ke zvýšené a autonomní celní ochraně*. Jak známo, zahajují obrat ten rakouský celní tarif z r. 1878 a německý z r. 1879. Patří sem i r. 1879 zavedené placení cel zlatem v Rusku. V dalším vývoji pak i obrat v obchodní politice fran-

¹ Nehledě ovšem k některým celním připojení států nejmenších a k rozšíření, po případě sjednocení celních území tak jak se dostavovaly pod vlivem současných událostí politických. Pro poměry rakouské třeba tu zvláště uvéstí připojení Uher k Rakousku r. 1850 zrušením vnitřních cel, jaká do té doby mezi oběma územími platila.

Ani smluvní celní společenství utvořené na základě vyrovnání z r. 1867 mezi Rakouskem a Uherskem netřeba tu dále brátí v úvahu, neboť šlo jen o nový výraz skutečnosti již před tím trvajících. Kromě toho nejedná se tu o státy od sebe neodvislé, nýbrž o celky tvořící vyšší politickou jednotu — okolnost, která má vzhledem k politickému dosahu celních spolků důležitý význam.

Totéž platí svou měrou i o přechodně (1874—1890) uskutečněné celní jednotě švédskonorské i o vzniku celní jednoty (koloniálních celních spolků) uvnitř britských samosprávných kolonií: Kanady (1867), Jižní Afriky (1889) a Austrálie (1901).

² A ovšem i Rusko, které v podstatě trvá při politice ochranné.

couzské vyvrcholený zavedením dvojitého celního tarifu r. 1892. V této souvislosti dlužno konečně vytknouti i vzestup ochranné celní politiky Spojených Států Severoamerických vyznačený tarifem Mac Kinleyovým r. 1890.

Jest přirozeno, že tento přechod k politice ochranné, znamenající vzájemné uzavírání se jednotlivých států, vyvolává i snahy opáčně.

Tak mezi jiným oživuje u zástupců volného obchodu, dohrávajících tehdy ovšem již svou úlohu, i jich bývalé snahy sblížovací. Celní spolky mají tu freetradistům ještě jednou býti prostředkem, sloužícím zájmům volného obchodu tím, jak by — šetříce jinak ochrannářského sklonu doby — zamezovaly alespoň vzájemnou hospodářskou odluku společených států.

V tomto pořadu myšlenek vzniká asi návrh středoevropského celního spolku, jaký r. 1878 — tedy právě v kritickém okamžiku nadcházejícího obratu — navrhuje známý francouzský liberální národohospodář Molinari. Celní spolek jím zamýšlený má zahrnovati Francii, Belgii, Holandsko, Dánsko, Německo, Rakousko-Uhersko a Švýcarsko. Vlastní záměr Molinariho vysvitá ostatně nejlépe z toho, že si spolek ten představuje jako sdružení otevřené, přístupné — asi tak jako světový poštovní spolek — v budoucnosti i státům jiným. I společný vnější celní tarif měl býti postupně snižován a konečně nahrazen tarifem pouze fiskálním.

Myšlenka Molinariho byla ovšem hodně vzdálena skutečností. A to jak s ohledem na hospodářské obtíže a možnosti takového spolčení, tak zejména vzhledem k současným a tvořícím se poměrům politickým. Nepřekvapí proto, že ani ve Francii, ani jinde nedošla reálního ohlasu. Zajímavost, že Molinari předkládá soukromě svůj plán i říšskému kancléři německému knížeti Bismarckovi, který však právě tak nazírá na celou věc nepokrytě skepticky.

Jednostrannost autonomní ochrany vede teprve o dobré desetiletí později k jejímu odstranění smlouvami z r. 1891, které sice také znamenají jakési sblížení súčasněných států, ale způsobem, který jest oněch snah freetradistů ovšem daleko vzdálen.

Vedle obratu ve prospěch celní ochrany působí na vznik snah sblížovacích dále i *nebezpečí cizí, zvláště zámořské soutěže zemědělské*, počínající od konce let sedmdesátých jevití svůj tlak. Jednak přímo, jednak nepřímou tím, jak dává u postižených vzniknouti zemědělské celní ochraně, působící pak i v jich styku

vzájemném. V prostředí tom rodí se myšlenka celního obranného svazu států středo- a západoevropských, jak ji vyslovuje hrabě Leusse koncem let osmdesátých a s níž se v následujících letech v různých variacích setkáváme v usneseních a resolucích mezinárodních sjezdů zemědělských a zemědělských korporací. Tím způsobem třeba také vysvětliti i podněty vycházející v téže době ze zemědělských kruhů uherských o uskutečnění celněpolitické jednoty s Německem za účelem, aby německý trh zůstal otevřen uherskému vývozu.

Třetí skutečností, mající svůj vliv na vznik celněpolitických snah sblížovacích, jest konečně *vzrůstající sklon po tvoření a konsolidaci velkých světových hospodářských celků*, tíhnuoucích k hospodářské výlučnosti a hospodářské soběstačnosti.

Jest s dostatek známo, že tato soustředovací tendence souvisí s povahou sama moderního hospodářského vývoje, zejména pak že plyne z povahy velkých kapitalistických států průmyslových, stavších se — nebo chtějících se státi — hlavními dílnami, kontory a bankéři ostatního světa. Jich celá národní struktura; početní, hospodářská, sociální a kulturní — jak přítomná, tak i ona, jež se vyvíjí — jest podmíněna touto jich vlastností, jejím zachováním a časovými vybudováním.

Typem — po dlouhou dobu jediným — tohoto druhu jest Anglie, se kterou od poslední čtvrti minulého století úspěšně soutěží Německo. Jím oběma pak vyrůstá mocný soupeř ve Spojených Státech Amerických.

Při významu, jaký pro celky ty má průmyslový odbyť, a při tuhosti vzájemné — a třeba v budoucnosti i cizí — soutěže jest pochopitelno, že u nich vzniká snaha pojistiti si trvale svá nynější a budoucí odbytiště. Právě tak jako nezbytnost používání cizích surovin a odtud plynoucí odvislost od ciziny je při dnešních poměrech politických a hospodářských (na př. i v normálních dobách možná odvislost od cizích kartelů) pudí k tomu, aby se snažily pojistiti si své vlastní soběstačné zásobené, t. j. alespoň takové, jež by stálo pod jich vlastním hospodářským a mocenským dozorem.

U celků těch vzniká tak důsledně snaha po rozšíření svého hospodářského území a vlivu, současně pak i po vyloučení cizích vlivů, cizí soutěže v této vlastní zájmové sféře. Vedle vlastních zájmů hospodářských: zájmů vývozních, zájmu na zajištění domácí výživy i spotřeby surovin, potřeby uložení kapitálů v ci-

zině, jež by bylo možno účinně kontrolovati atd., spolupůsobí na snahu tu ovšem i vlivy politické: potřeby vlastní politiky populační, požadavky a touhy mocenské národní politiky vůbec. Ohledy politické promítají se tu hospodářsky a naopak, jak právě v moderních poměrech ani jinak není možno. Přírozeno, že snahy ty chovají v sobě po případě i živel útočný, jak různé zájmy se srážejí a jak vývojové tendence narážejí na dané poměry.

Jsou to příčiny, které vytvářejí tak zvaný moderní imperialismus s jeho expansivností na jedné a soustředivostí na druhé straně. Příčiny, které ovládají jak vnitřní hospodářskou politiku velkých celků teritoriálních, tak moderní expansi a politiku koloniální, směřující tu zase zvláště ve snahu po hospodářském soustředění kolonií s mateřskou zemí. Příčiny, které v jiných poměrech zase rodí snahu celků velkých zahrnouti do své hospodářské sféry státy slabší a tak nepřímou rozšíření oblasti svého hospodářského území a vlivu.

V tomto pořadu myšlenek rodí se na př. Chamberlainovy snahy o »větší Britanii«, panamerikanismus Spojených Států Amerických.

U Anglie jest to, jak známo, především snaha po užším hospodářském sjednocení mateřské země s koloniemi, jehož — pokud jde o prostředky obchodněpolitické — se má dojíti systémem vzájemných cel přednostních, cizině nepřístupných: tedy utvořením celněpolitického říšského sblížení všebritského.

Otázka ta přichází v Anglii na denní pořádek již od polovice let osmdesátých, kdy se právě počíná znatelněji jeviti nepříznivý vliv cizí, zejména německé soutěže, zatlačující dosavadní hospodářské prvenství Anglie jako hlavní »dílny světa«. Nebezpečí, jemuž se dle názoru zastanců oné snahy má a může čeliti tím, že by obrovská anglická říše koloniální zůstala v prvé řadě vyhrazena dovozu anglickému. Snaha ta našla později svého nadšeného propagátora zvláště v Chamberlainovi a došla z části i praktického uskutečnění celními výhodami, jaké všechny velké autonomní kolonie anglické (Kanada, Nový Zéland, Jižní Afrika, Austrálie) poskytly mateřské zemi. Konečné uskutečnění oné snahy — předpokládající i vzájemné přednostní postavení dovozu koloniálního v Anglii — by ovšem předpokládalo zásadní změnu v celní politice mateřské země, trvající až dosud při volném obchodě.

U Spojených Států Amerických jedná se zase — nehledě k jich vlastní tuhé politice ochranné, směřující k vyloučení cizí soutěže z jich rozlehlého a značnou měrou již samo o sobě soběstačného národního území — o snahu po hospodářské jednotě se státy středo- a jihoamerickými. Snaha ta jest vlastně jen hospodářským rozvedením známé doktríny Monroeovy a dochází ve Spojených Státech při jich mohutném rozmachu průmyslovém, obchodním a kapitálovém již od let devadesátých čínorodého ohlasu. Tak na př. byla již r. 1889 prvním bodem jednání I. vše-americké konference, shromážděné toho roku ve Washingtoně. Z prostředků obchodněpolitických odpovídají snaze té, jak známo, i tak zvané reciprocitní klausule tarifů Kinleyova a Dingleyova, mající za účel podporovati vzájemnou směnu produktů států amerických.

K těmto krystalisačním tendencím, dávajícím tušiti sféry dvou pravděpodobných budoucích velkých hospodářských celků, možno do jisté míry přiřaditi i analogické snahy a možnosti Ruska a snad i Francie. Ač hospodářská struktura jest u nich toho času jiná než u celků předešlých, vládnou přece jeden rozlehlým národním územím, druhý značnou říší koloniální.

Uskutečnění těchto a snad i jiných stejnoběžných snah, které jsou dosud in herbis, by ovšem znamenalo hospodářské uzavření a nové soustředění celých dílů světa. A to soustředění na vyšší basi nejen místní, ale i vnitřní, vývojové. Obdobné v minulosti s přerodem středověkého jednoduchého hospodaření v širší a dokonalejší hospodaření národní. Obdobné v přítomnosti ve svých důsledcích s vlivem současných koncentračních snah průmyslových. Vývoj propůjčující i oněm celkům velkým podobné výhody, jaké mají mocné koncerny průmyslové a finanční proti jednotlivým malým podnikům nesoustředěným. A to nejen bezprostředně hospodářsky, nýbrž i obchodněpoliticky. Nejlepším dokladem toho jest ostatně již nyní průběh obchodněpolitických vztahů Spojených Států Amerických s cizinou, mající i pro sblíživací snahy středoevropské bezprostřední význam.

Přirozeno, že při dnešní souvislosti života hospodářského a politického by se vývoj ten neomezil jen na pole hospodářské, nýbrž přešel i na pole politické. Vznik velkých světových hospodářských celků by současně znamenal i vznik světových států, vznik nového typu světových velmocí, vedle nichž by státy ostatní, nemohoucí se účastniti onoho vývoje, ustupovaly do pozadí,

odkázány k bezmocné passivitě nebo i k tomu, aby byly satelity celků velkých.

Vývoj obdobný onomu, jaký v malém se odehrával od počátku novověku, kdy současně s přerodem jednoduchého hospodaření středověkého v dokonalejší formy hospodářské se z úzke středověké svrchovanosti vyvíjel širší stát moderní.

Vývoj, který právě měl na mysli říšský kancléř německý hrabě Caprivi ve své známé řeči v říšském sněmu německém 10. prosince 1891, uvádějící předlohu smluv středoevropských.

Praví tu: »Národové uvědomují si v poslední době světovější zjev, jemuž přikládám předležitý význam: Jest to tvoření velkých říší, jich sebevědomí, jich snaha uzavřítí se vůči jiným... Jevišťe světových dějin se rozšířilo: tím změnily se i proporce, a stát, který jako evropská velmoc hrál svou úlohu v dějinách, může v dohledné době, co do své hmotné síly, patřiti ke státům malým. Chtějí-li tedy evropské státy udržeti své světové postavení, nemohou dle mého soudu jednati jinak, než spojití se úzce navzájem, pokud to alespoň dle jich ostatních poměrů jest možným...«

Vracíme se tak k situaci, jaká oněmi právě vylíčenými tendencemi světové hospodářské politiky byla utvořena pro státy, nemohoucí na podkladě svého vlastního národního území a koloniálního majetku sledovati samostatně onu politiku. Situace, skrývající v sobě nebezpečí jich hospodářské odvislosti a druhoradosti. Situace, která zvláště z počátku byla pro ně posuzována nepříznivě a kterou se zejména Německo se svou vzrůstající expanzí hospodářskou cítilo ve svém vývoji dotčeno. A není s podivením, že situace ta vytváří mezi jiným u postižených i snahu odvrátiti toto hrozící nebezpečí nepřímým rozšířením hospodářského území a to prostředkem hospodářského, obchodněpolitického, celněpolitického sblížení se státy jinými, které jsou buď v situaci obdobné nebo které jsou při onom tvoření velkých koncernů dosud volny. Sblížení, které by ovšem samo zase tíhlo k týmž cílům, jaké mají ony celky, jichž má býti protiváhou.

Svého výrazu dochází snaha ta v prvé řadě v kruzích theoretiků hospodářských i politických, kteří už sami svým sklonem ke spekulaci a svou nezávislostí spíše tíhnou k úvahám o budoucnou než kruhy praktické, jež jsou buď příliš zaujaty bezprostředními reálnými zájmy přítomnosti anebo — platí to zvláště o politice — jsou nuceny zachovávatí zdrželivost.

Všecky právě dotčené skutečnosti: obrát k ochraně, vliv cizí soutěže zemědělské, sklon ke tvoření velkých hospodářských celků tvoří dohromady podklad oněch četných »středoevropských« podnětů sblíživacích, jaké se pod jich vlivem objevují od let osmdesátých. Skutečností ty jsou zároveň i pozadím, na něž třeba podněty ony promítati. Na vznik a útvar mnohých z nich působily ovšem i pohnutky politické: jednak průběh všeobecné politiky mezinárodní, jednak i důvody místněpolitické, nacházející v onom prostředí i příznivé ovzduší pro vlastní cíle.

Dle toho, z jakého důvodu vycházejí, jsou podněty ony ovšem různého obsahu a rázu.

Středoevropský celní spolek Molinariho znamená něco úplně jiného než návrhy kruhů zemědělských anebo představy theoretiků o středoevropském sblížení, majícím býti protiváhou jiným světovým celkům.

V důsledku toho liší se ovšem podněty ony i co do teritoriálního rozsahu zamýšleného sblížení. Kdežto na př. freetradisté mají na zřeteli co nejširší svaz všeevropský, omezují se návrhy jiných na okruh méně nebo více užší; tak — přejdeme-li hned k opaku — třeba jen na otázku celněpolitického sblížení rakousko-německého. Kdežto podněty vycházející z kruhů zemědělských opomíjejí nebo dokonce přímo vylučují státy balkánské, kladou právě na ně důraz mnozí theoretikové a politikové jako na území mající jich budoucímu celku poskytnouti žádoucí zemědělský podklad.

Stejná rozmanitost objevuje se konečně i co do formy navrhovaných sblížení. Vyskytuje se tu celá řada odstínů od plně celní jednoty až třeba jen k pouhému systému smluv mezi súčasťnými státy.

Podněty ony nejsou tedy nikterak jednotny.

Společným jest jim všem leda to, že zůstaly dosud všechny jen na papíře. Znamenaly totiž příliš radikální změnu stávajících poměrů hospodářských a politických, s nimiž se ocítaly v rozporu. I když se jen počalo uvažovati o možnostech jich praktického provedení, objevila se v obojím směru řada těžko překročitelných překážek.

Ani system smluv středoevropských, považovaný druhdy za průpravu k intimnějšímu obchodněpolitickému společenství súčasťných států, nesplnil naděje, jaké v něj v tom ohledu kladli přívrženci sblížení.

II. Podstata celněpolitických sblížení.

Řekli jsme, že sblíživací podněty narážely na řadu překážek, jakmile se jen přešlo k otázce jich praktického uskutečnění.

Překážky ty plynou z povahy a důsledků celněpolitického sblížení a jsou také příčinou, proč podněty vykazují co do formy tolik variací. Obtíže a formy celněpolitických sblížení stojí tak v příčinné souvislosti.

Jako hlavní typy dlužno v tom ohledu rozeznávati:

1. *Celní jednotu* (spolek, unii), jejíž podstata spočívá v tom, že dva nebo více států spojí svá území v jednotné společné celní území s jediným celním tarifem, jednotným celním zákonodárstvím a vybiráním cla na společný účet.

Celní jednotu vystupuje tedy na venek vůči státům jiným jako celek jednotný a není v ní vnitřních cel mezi státy jí tvořícími vyjímaje snad dávky povahy finanční.

Typickým příkladem dokonalé celní jednoty byl celní spolek německý. Stejně povahy jest i celní společenství trvajícím až dosud mezi Rakouskem a Uherskem.

2. *Celní svaz*, jímž rozumíme takový případ, kde se súčasťně státy sice dohodnou na společném jednotném celním tarifu vnějším, ve vnitřním vzájemném styku však podrží vnitřní cla nižší.

Tato vnitřní cla nevztahují se ovšem nutně ani na všechny, ani ne na stejné položky na obou stranách. Při stanovení jich všude dlužno bráti ohled i na případné smluvní snížení vnějšího tarifu. Cla ta mohou býti dále buď trvalá, anebo jen přechodná, na určitou dobu stanovená. V případě tom může býti třeba stanovení i jich postupné snižování. Celní svaz přejde tak postupně v celní spolek. Pokud tu jsou vnitřní cla, dlužno ovšem podržeti i vnitřní celní čáru mezi spolčenými státy.

Příkladem stavu vytvořeného celním svazem může býti poměr, trvajícím do r. 1850 mezi Rakouskem a Uherskem. Vedle vněj-

šího tarifu, platícího společně pro obě území, byla tu totiž ještě vnitřní celní čára, na níž vybírána zvláštní cla ve vzájemném vnitřním styku.

Celní svaz může být dále rozveden tím způsobem, že se dá spolčeným státům na vůli, aby sazby společného vnějšího tarifu dle své potřeby zvýšily. V případě tom bude již ovšem jeho jednota porušena, takže variace ta jest vlastně už přechodem k pouhému systému přednostnímu.

3. *Přednostní systém*, spočívající v tom, že súčasněné státy — mající své vlastní samostatné celní tarify a vybírající si ovšem i cla na svůj vlastní vrub — si navzájem poskytnou takové přednostní (preferenciální) výhody, které — i v případě smlouvy tarifové — zůstanou nepřístupny státům třetím.

Za příklad přednostního systému možno z minulosti uvést poměr, jaký na základě smlouvy rakouskopruské z r. 1853 přechodně (1853—1865) trval mezi Rakouskem a celním spolkem německým. V přítomnosti jest typickým — ač pouze jednostranným — příkladem jeho přednostní postavení, jaké samosprávné anglické kolonie poskytují mateřské zemi.

System přednostní může být rozšířen i tím způsobem, že mezi výhody (tarif) přednostní a normální tarif všeobecný se položí třetí tarif prostřední. Důvodem toho jest, aby i při poskytování zvláštních přednostních výhod bylo usnadněno uspořádání obchodněpolitických styků s cizinou a to tím, že se jí vyhradí možnost požívatí prostředního tarifu, nižšího než tarif všeobecný. Systemu toho bylo užito v Kanadě.

4. *Celněpolitická dohoda*. Jest to nejoslabenější forma celněpolitického sblížení, tvořící už přechod k pouhé smlouvě tarifové. Vztahuje se v podstatě na to, že súčasněné státy se dohodnou na takové úpravě svého celního zákonodárství, schematu svých celních tarifů atd., která jest s to zvláště podporovatí jich vzájemné styky, že za týmž účelem a pomocí oné úpravy mezi sebou uzavřou dlouhodobou smlouvu tarifovou a konečně se zaváží ke vzájemné formální a hmotné kooperaci při uzavírání smluv se státy třetími.¹

¹ Celněpolitická dohoda bude kromě toho pravděpodobně doplněna i dohodou o jednotné úpravě hospodářského zákonodárství také v jiných, pro podporu vzájemných styků důležitých směrech. Dohoda taková bude ostatně z části nutně vyplývatí již z uskutečnění dohody celněpolitické. Platí to — jak ještě uvidíme — v míře ještě větší i o předcházejících případech celněpolitických sblížení.

Od pouhé smlouvy tarifové liší se celněpolitická dohoda potud, že se jí uskutečňuje zvláště úzký styk mezi súčasněnými státy. Docílí se toho zejména vhodnou specialisací smluv, čímž se dosáhne i toho, aby výhody, jež si dohodnuté státy navzájem poskytnou, nepřišly působením doložky největších výhod k dobru státům třetím. Další okolnost, která z celněpolitické dohody činí intimnější sblížení, než jaké znamená pouhá smlouva tarifová, spočívá v tom, že dohodnuté státy upravují svůj styk s cizinou na základě vzájemné dohody.

Náběh k celněpolitické dohodě súčasněných států tvořil z počátku tak zvaný system smluv středoevropských; v dalším se však od cíle toho odchýlil.

Všechny právě uvedené tvary jsou různě silnými odstíny celněpolitických sblížení. Tvary ty splývají často dohromady a mohou si být i vzájemnou průpravou. Při povaze a důsledcích celněpolitických sblížení jsou odstíny ty ovšem také nestejně silnými výrazy hospodářského a politického sblížení súčasněných států.

Nejdokonalejším a nejsilnějším výrazem myšlenky oné jest celní jednota. Státy ji tvořící slučují se tu po stránce obchodněpolitické úplně. Vzdávají se tu především práva samostatného seburčení v oboru obchodní politiky, jak po její stránce ochranné, tak finanční. Pokud jde o styk vnější, mohou nyní uplatňovatí své vlastní samostatné zájmy jen nepřímou prostředkem celní jednoty a to váhou svého vlivu na druhý či ostatní státy spolčené. Platí to nejen o politice autonomní, nýbrž přirozeně i o politice smluvní. Pokud jde o vnitřní styk mezi spolčenými státy, není tu vůbec možnosti nějaké obchodněpolitické ochrany zájmů toho kterého státu.

Požadavku tomu vyhovuje prostředkem vnitřních cel celní svaz, umožňující súčasněným stranám — alespoň pokud jde o vnitřní vzájemný styk — v určité míře ochranu jich individuálních zájmů.

V míře ještě větší poskytuje súčasněným svobodu system přednostní, umožňující jim i samostatnou ochranu jich individuálních zájmů na venek. A to jak politikou autonomní, tak smluvní. Sblížené státy jsou tu vázány jen potud, aby cizině neposkytly přednostních výhod, po případě ústupků, jdoucích tak daleko, že by výhody ty se ve skutečnosti staly bezcennými. V tom ohledu bude tu ovšem třeba jakési dohody (na př. stano-

vením tajného tarifu minimálního), z níž bude vyplývatí přirozeně i částečná vázanost sblížených států co do jich politiky vůči cizině.

Vázanost trvá ovšem i u pouhé celněpolitické dohody, poskytující jinak, zvláště formálně, súčasněným státům svobodu ještě větší.

Různé tvary celněpolitických sblížení dotýkají se tedy nestejnou měrou svobody súčasněných. Proti tomu dlužno však také konstatovati, že nejsou ani stejně účinný, uskutečňující různou měrou vlastní cíl každého celněpolitického sblížení: rozšíření hospodářského území. Výhody, které zastanci sblížení od uskutečnění onoho cíle očekávají, jsou v ohledu vnitřním: rozšíření a pojištění vzájemného odbytu, možnost intensivnější dělby práce a rozšíření výroby, odpovídající co nejlépe daným podmínkám, v důsledcích toho pak i zvýšení produktivnosti. Po stránce vnější jsou to výhody, jaké obchodněpoliticky samy sebou vznikají pro větší celek jakožto větší odbytiště, k němuž přístup jest pro jiné státy vždy cennějším; na druhé straně pak to jest okolnost, že větší celek snese poměrně snáze hospodářskou újmu, která mu snad vznikne z nepříznivé politiky států jiných.

Jak jsme na počátku řekli, stojí ona variace tvarů v příčinné souvislosti s obtížemi, jaké se sblížovacími snahám staví v cestu.

Obtíže ty — nehledě ani k obtížím, jež jsou dány povahou každého spolku — jsou trojího druhu: *politického, hospodářského a obchodněpolitického*.

Kdežto problémy rázu politického a hospodářského vystupují nejsilněji u celní jednoty, dostávají se obtíže obchodněpolitické u obou dalších oslabenějších tvarů sblížení: celního svazu a přednostního systému.

1. Problémy politické.

Problémy politické — máme tu na mysli případ celní jednoty — tkví především v důsledcích skutečnosti, že se jí stát vzdává své bezprostřední obchodněpolitické samostatnosti ve prospěch celku.

Skutečnost tu nestačí posuzovati pouze s hlediska hospodářského. Při významu, jaký dnes poměry hospodářské mají pro poměry politické i naopak a při souvislosti, v jaké stojí politika obchodní s celkovou politikou zahraniční, ztrácí samozřejmě stát, který se vzdává své bezprostřední samostatnosti obchodněpoli-

tické, i na volnosti svého politického jednání. Přistupuje k tomu dále i okolnost, že celní jednota vyžaduje přece jen i jakýchsi společných orgánů — když ne pro stanovení společného celního tarifu a pro schvalování obchodních smluv — zajisté alespoň pro jich vyjednávání a pro zastoupení na venek.

Samostatnost spolčených států co do vnější politiky jest tudíž v celním spolku v mnohém ohledu omezena ve prospěch celku. K tomuto omezení státní samostatnosti po stránce politiky vnější přistupuje dále i vázanost co do jich vnitřní hospodářské politiky. Vázanost, vyplývající z hospodářských důsledků celního spolku. Přihlédněme k ní blíže v oddílu následujícím.

Prozatím stačí konstatovati tolik, že z toho i onoho důvodu přechází celním spolkem část suverenity spolčených států na celek.

Tento politický důsledek celního spolku jest tak jistý, že jest na př. v mezinárodním právu odůvodněnou pochybnost, zda stát trvale neutrální může vůbec vejítí v celní spolek se státem jiným, aniž by tím vykročil ze své neutrality.

Souvislost jednoty obchodněpolitické s povšechnou jednotou politickou vyslovuje jasně sám jeden z tvůrců celního spolku německého, Motz, v pamětním spise podaném r. 1829 vládě pruské o politických následcích celněpolitického sblížení, uskutečněného toho roku mezi Pruskem-Hessenskem a Bavorskem-Virtemberskem: »Je-li státovědeckou pravdou — praví tu — že cla jsou jen následkem politické odlučky jednotlivých států, jest také nutně pravdou, že sjednocení států těch v jeden celní a obchodní svaz přináší sebou zároveň i sjednocení jich v jeden a týž system politický.«

Intimní souvislost jednoty celněpolitické s politickou vysvítá ostatně nejlépe i ze skutečnosti, že státům politicky odcizeným jest velmi za těžko i jen setrvati v celní jednotě, třeba i před tím založené. Odstředivost politická tihne tu i k celněpolitické odluce, jak viděti na př. u Norska a Švédska. Právě tak jako zase soustředivé a sblížovací snahy politické tihnou ke sblížení hospodářskému, používajíce ho druhdy jako průpravy svých vlastních konečných cílů.

Řekli jsme, že část hospodářské a v důsledku toho i politické suverenity spolčených států jest absorbována celkem. Při povaze každého spolku znamená to vlastně, že jest absorbována mocnější stranou. Může jí býti buď většina anebo společník (třeba

i jen relativně nebo iniciativou) nejmocnější. Proti této skutečnosti jsou nějaké výhrady pouhou hračkou, mající zachovati leda zdání samostatnosti a rovnocennosti.

Při celé věci padá totiž na váhu okolnost, že celní jednotu jednou utvořenou nelze z hospodářských důvodů tak snadno rozloučiti. Nejlepší důkaz toho máme v průběhu otázky celní rozluky rakousko-uherské a utvoření samostatného celního území uherského.

Tato trvanlivost celní jednoty může mítí další před důležitý následek politický. Skutečnost trvalé jednoty států společených — i kdyby jednota ona byla formálně útvarem přechodným — bude totiž pravděpodobně tíhnouti k tomu, aby došla i svého vnějšího výrazu, svého právního potvrzení. Tím změnil by se ovšem v základě i celý poměr súčastněných států. Z poměru mezinárodního stal by se poměr státoprávní. Celní spolek změnil by se ve svaz státoprávní, spojující ve vyšší politické formě jeho bývalé členy. Vývoj, který ve všech jeho etapách možno sledovati na průběhu celního spolku německého.

Přirozeno, že tyto problémy politické působí nepříznivě na celněpolitické snahy sblížovací. Zájem, jaký každý stát má na zachování své samostatnosti, tomu odporuje.

Poukaz na uskutečnění celního spolku německého, úspěch celních spolků koloniálních, trvání celní jednoty rakousko-uherské není tu na místě. U celního spolku německého byla tu mohutná snaha po uskutečnění jednoty národní, kterou tvůrcové jeho ovšem dovedli mistrně svéstí do svých kolejí. U celních koloniálních spolků anglických, právě tak jako při jich celněpolitickém sblížení s mateřskou zemí, jedná se zase o území, jež jsou — a již před uskutečněním jednoty byly — částmi vyšších útvarů politických. Totéž platí i o Rakousku a Uhersku. Již sama jednota dynastická a jednotnost zahraniční politiky a zastoupení odstranily tu řadu překážek, jež by se stavěly jinde. Ostatně ani zde nejde vše bez obtíží.

2. Problemy hospodářské.

Hospodářské problémy — v prvé řadě opět celních spolků — plynou z rozdílu hospodářské struktury celků, o jichž společení jde.

Hospodářskou strukturou rozumíme tu jednak *řád a stupeň hospodářského vývoje toho kterého státu*, jednak *povšechný stav*

jeho hospodářské politiky. Jedno i druhé ovšem navzájem často souvisí.

Celou otázku dlužno při tom posuzovati ve dvojm směru:

Především co do obtíží, jaké súčastněným státům mohou vzniknouti jich vázaností v ohledu *vnitřním*, v prvé řadě jich vnitřním volným stykem; dále s ohledem na možný rozpor jich *vnějších* hospodářských a obchodněpolitických zájmů.

A. Problemy dané různým stupněm hospodářského vývoje.

Stupeň hospodářského vývoje, zejména stav poměrů výrobních není všude stejný. Příčiny toho jsou, jak známo, jednak přirozené, jednak historické. Poměry ty způsobují jak pokročilost nebo zaostalost jednotlivých oborů výrobních, tak po případě i povšechnou hospodářskou superioritu či inferioritu jednotlivých států, mající ovšem svůj vliv větší nebo menší měrou zase i na ten který obor výrobní. Jest to stav, na který právě politika obchodní bere zřetel, poskytujíc ochrany tam, kde jí třeba. Ba, často bývá to právě obchodní politika, která svým ochranným vlivem dává vzniknouti řadě oborů výrobních, které jsou hospodářsky (co do nákladů výrobních, co do stupně svého vývoje) průměrem v nevýhodě vůči stejným oborům státu jiného.

Kdyby nyní pojednou celní hranice mezi oběma státy padla, jest zřejmé, že by výhodněji pracující, levnější soutěž poškodila či dokonce snad vůbec znemožnila výrobu pracující za podmínek méně příznivých. Nastal by tak rozvrat především postižených oborů, který v důsledcích svých by se po případě mohl státi i všeobecným rozvratem hospodářských a finančních poměrů postižených států. Theoretická zásada, že by se tím podporoval další vývoj dělby práce a zvýšení produktivnosti, jest sice správná, ale nepomáhá tu, neboť škody, jež by odtud pro hospodářský život postiženého státu vznikly, by se útechou tou nahraditi nedaly.

Jiným problemem jest, jak upravití společný tarif, aby vyhovoval zájmům všech súčastněných, jichž potřeby v ohledu tom budou pravděpodobně různé, dokonce snad i protichůdné. Ani nehledě k různostem, vyplývajícím z různé schopnosti soutěže, může tu snadno vzniknouti na př. rozpor mezi zájmem výroby polotovarů státu jednoho a výrobními zájmy státu druhého, polotovary ony zpracujícího: na jedné straně bude snaha po ochranném clu, na druhé po cla prostém dovozu. Jsou to sice stejné

obtíže, jaké vznikají i mezi různorodými zájmy domácími — jen že nyní zosobňuje se v nich různosměrnost zájmů dvou různých celků.

Co vzhledem k zájmům ochranným platí o celním tarifu — a to jak autonomním, tak smluvním — platí stejnou měrou i o celkové směrnici a úpravě společné obchodní, zvláště smluvní politiky s ohledem na vývozní zájmy súčasněných států. I zde vzájemná vázanost může býti na obtíž. Jest totiž zjevné, že stát obchodněpoliticky samostatný může se starati účinněji o zájmy svého vývozu než stát vázaný se státem jiným, jehož vývozní zájmy jsou jiné nebo dokonce soutěží se zájmy státu prvního. Snadno vznikne tu řada sporných otázek, které mohou nejen překaziti vznik obmysleného spolčení, ale i znechutiti jednotu již uskutečněnou.

Třeba tu uvážiti i nepříznivý vliv, jaký na odbytové poměry spolčených států v cizině bude míti pravděpodobná obchodněpolitická a jiná hospodářská odvěta států jiných, uskutečněním celněpolitického sblížení hospodářsky nebo politicky dotčených.

Celní jednota může se tedy dotknouti pronikavým způsobem výrobních a hospodářských poměrů spolčených států. A to jednak přímým vlivem na domácí poměry odbytové, jednak nepřímým vlivem na odbytové poměry vnější.

Konečná výhoda či nevýhoda celní jednoty pro súčasněné státy bude v ohledu tom záviseti od toho, zda a pokud následky příznivé, plynoucí z rozšíření hospodářského území, z pojištění a rozšíření odbytu, budou míti převahu nad nepříznivými. Při tom nelze ovšem posuzovati věc pouze s hlediska přítomnosti, nýbrž třeba bráti ohled i na budoucí vývojové možnosti.

Jest všeobecně platnou zásadou, že toliko státy hospodářsky pokud možno rovnocenné anebo se doplňující mohou vejíti v celní jednotu, aniž by přechodem tím utrpěly větší škody. Vlastnímu účelu celní jednoty, záležejícímu v rozšíření a pojištění vzájemného odbytu, vyhovuje ovšem nejlépe spolek dvou území, jež se přirozeně navzájem doplňují.

Dlužno také uvážiti konečně i všechny okolnosti další.

B. Problemy povšechné hospodářské politiky.

Vedle problémů daných různým stupněm hospodářského vývoje jsou pro proveditelnost celního spolku důležitými i poměry povšechné hospodářské politiky súčasněných států.

Zejména přicházejí tu v úvahu *otázka měny, otázky politiky finanční, dopravní, sociální a kartelové.*

a) Otázka měny.

V ohledu tom jest stěží myslitelným celní spolek mezi státy, z nichž jeden má měnu horší. Tak na př. mezi státem se měnou zlatou a státem majícím znehodnocenou měnu papírovou. Důvodem toho jest, že znehodnocená měna znamená pro stát, který ji má, skutečné ochranné clo vůči dovozu státu se měnou lepší. Naopak pokud jde o vývoz, jest pro něj vývozní premii. Za těchto poměrů by ovšem celní spolek pravděpodobně ztratil na svém významu pro stát se měnou lepší.

Podřízenější jest vůči tomu otázka placení cla. Stanoviti a vybírati cla v obojí měně by tu pro kolísavost zhoršené valuty ovšem nebylo dobře možným, stačilo by však zavěsti placení zlatem na základě kovové mincovní parity obou měn.

Ale přes to není z prve uvedeného důvodu myslitelná celní jednota bez měny založená na jednotných základech. Skutečnost ta má ovšem své důsledky další. Tak vyplývá z ní na př. i požadavek jednotné úpravy cedulového bankovníctví i politiky.

Jak známo, jsou i mezi Rakouskem a Uherskem měna a cedulové bankovníctví upraveny jednotně dohodou obou států.

b) Otázky finanční a daňové.

Po této stránce vytýká kritika: *obtíže spojené s dělením výnosu cel; obtíže způsobené úbytkem příjmů celních; obtíže ležící v oboru zdanění nepřímého a částečně i přímého.*

Dělení výnosu cel vybíraných na společný účet není ovšem zcela jednoduché vzhledem k možné nestejně schopnosti spotřeby u obyvatelstva spolčených států, dá se však bez podstatných obtíží vzájemnou dohodou upravit, jak dokazuje vznik celního spolku německého. Jednodušším jest ovšem takový případ — trvajícím mezi Rakouskem a Uherskem — kde výnosu cel se přímo používá na úhradu společných potřeb.

Ani otázka, jak nahraditi ve státním hospodářství *úbytek příjmů, způsobený zmenšením výnosem cel*, nebude zvláště obtížnou. Úbytek nevztahoval by se tu ovšem jen na cla vybíraná dosud ve vzájemném styku obou spolčených států, nýbrž byl by pravděpodobně větší, ježto by vzájemný dovoz — nyní cla prostý — z částí pravděpodobně zatlačil dovoz z ciziny, podléhající clu.

Spíše mohl by v ohledu finančním padati na váhu úbytek příjmů na daních, zaviněný neutěšeným stavem domácího podnikání, dostavivším se v důsledku celní jednoty.

Závažnější problémy tvoří obor zdanění nepřímého.

Především jest tu otázka jednotné úpravy cel finančních, jichž výše bude pravděpodobně v tom a onom státě různá a sjednocení — vzhledem na rozdílnost poměrů hospodářských a finančněpolitických — dosti obtížné. Ještě obtížnější bude otázka úpravy cel finančních, vztahujících se na předměty, jež jsou nestejně zdaněny v jednotlivých státech.

Hlavní obtíž bude však tvořiti úprava daní výrobních a monopolních.

Kritika poukazuje tu zvláště na nesrovnatelnost jednotného celního území s nejednotností daní výrobních, a to z důvodu, že by jinak výroba nezdaněná nebo méně zdaněná měla výhodu před výrobou výše zdaněnou; výhodu, která by pravděpodobně i uskutečnění daně znemožnila. Aby se to nestalo, bylo by třeba sjednotiti daně ony v celém společném celním území nebo zavéstí vnitřní celní čáru pro předměty nestejněmu zdanění podléhající. Sjednocení daní ve spolčených státech bude pravděpodobně — jednalo-li se o státy dosud nesblížené — problemem těžko řešitelným a to vzhledem k odlišnosti vzájemných systémů daňových. (S ohledem na různost poměrů hospodářských a zejména finančněpolitických bude ostatně obtížno i jen udržeti jednotu, po té stránce již uskutečněnou.) Zavedením vnitřní celní čáry se pak nejen ruší na venek hospodářská jednota celním spolkem docílená, nýbrž obtěžuje se i celý vzájemný styk a způsobují se konečně nepoměrně velké výlohy.

Námítky ty jsou v podstatě správné, ale s výminkou potud, pokud lze nejednotnost nepřímého zdanění přivéstí v soulad s jednotným celním územím, aniž by bylo třeba zřizovati vnitřní celní čáru, jinak řečeno, pokud lze ji nahraditi jinak.

V ohledu tom platí tolik:

Různí-li se daně co do předmětu, bude zavedení vnitřní celní čáry asi nezbytným, vyjímaje leda zboží, jehož pohyb lze poměrně snadno kontrolovati. Totéž bude pravděpodobně nutným i v případě, různí-li se daně co do systému zdanění.

Různí-li se daně pouze co do výše, bude možno nestejnou zdanění vyrovnati zavedením t. zv. vyrovnávacích dávek, postihujících zboží převážené z jednoho daňového území do ji-

ného, aniž by bylo nutno k tomu účelu zříditi vnitřní celní čáru mezi oběma celky.

Úprava ta bude pravděpodobně souviseti s úpravou otázky náhrady daní ve vzájemném vnitřním styku i náhrady daní ze zboží vyváženého do ciziny. Pokud jde o náhradu ve vzájemném styku, jest zcela odůvodněna požadavkem, aby daň obdržel stát, v jehož území zboží bylo skutečně spotřebováno. Právě tak — pokud jde o náhradu daně při vývozu do ciziny — jest správnou zásada, aby ji hradil stát, který daň výrobní před tím vybral. K uskutečnění úpravy té bude ovšem třeba zvláštního řízení, vedoucího v patrnosti veškerý v úvahu přicházející přechod zboží.

Nejlepším příkladem jest v tom ohledu úprava nepřímého zdanění tak jak jest nyní uskutečněna ve vzájemném styku mezi Rakouskem a Uherskem. Co do systému zdanění, daněprostého používání předmětů dani podrobených a řízení příkazovacího jest zachována jednota. Co do výše daně — jedná se tu o daň z piva, cukru, líhu a petroleje — jsou oba státy autonomní. Náhrada daně ve vzájemném styku děje se v řízení příkazovacím. V případě nestejně výše zdanění zavedeny jsou dávky vyrovnávací. Náhradu daně při vývozu do ciziny nese každý stát dle poměru svého skutečného vývozu.

Způsobem tím umožní se tedy sjednoceným státům autonomie — aniž by bylo třeba vnitřní celní čáry — alespoň co do výše daní. Okolnost, která vzhledem k jich různým finančněpolitickým potřebám může býti velmi závažnou. Co do systému zdanění třeba ovšem zachovati jednotu, ježto by v tomto případě úprava náhrady daně a vyrovnávacích dávek byla velmi ztížena.

Na druhé straně není však také pochybnosti, že úpravou onou — formalitami řízení, přihlašování zboží při přechodu z jednoho území daňového do druhého, opatřeními kontroly atd. — se jednotnost hospodářského území přece jen částečně poruší. Zvláště přistoupí-li k tomu vzájemné kontingentování odbytu, mající za účel spotřebu toho kterého státu vyhraditi jeho výrobě. Volnost vzájemného styku se tím již ve skutečnosti vylučuje.

Obdobné otázky jako v oboru daní výrobních vzniknou i u daní monopolních. Pokud jde o úpravu těchto poměrů mezi Rakouskem a Uherskem, jsou oba monopoly — solní a tabákový — v obou státech upraveny jednotně.

Vedle problémů, vyplývajících z daní nepřímých, přicházejí pro uskutečnitelnost celního spolku částečně v úvahu i daně přímé.

Jedná se tu zvláště o vliv, jaký jich výše má na výrobní náklad a v důsledku toho na schopnost soutěže. Jak známo, klade se při požadavcích celní ochrany právě na tuto okolnost často důraz. Značný rozdíl v přímém zdanění bude proto také jednou z překážek celní jednoty.

Po stránce finančněpolitické a daňové předpokládá tedy uskutečnění celní jednoty uspokojujivé rozřešení otázek značně složitých i obtížných a kromě toho i velmi závažných.

c) Otázky dopravní, sociálněpolitické a kartelové.

Pro uskutečnění a zachování celní jednoty přichází dále v úvahu i úprava dopravních poměrů a *dopravní politiky* společených států. Jedná se tu zvláště o politiku železniční a to jednak o zajištění dopravních spojení, vyhovujících zájmům společníků, jednak o takovou tarifovou dopravní politiku, která by vskutku byla v souladu s cílem celního spolku. V sazbách dopravného mohou se totiž dle poměrů skrývat i vývozní prémie, i náhrada cel ochranných, takže účinek celní jednoty by tímto způsobem v mnohém ohledu mohl být měněn v neprospěch účastněných. Jak známo, zavádějí právě tyto otázky příčinu k mnohým stížnostem ve vzájemném poměru Rakouska a Uher.

Do jisté míry přichází v úvahu i obor *politiky sociální*. Různě vysoký náklad na sociální ochranu zatěžuje totiž nestejnou měrou náklady výrobní a v důsledku toho i schopnost soutěže. Podstatný rozdíl v ochranném zákonodárství tvoří proto i překážku pro uskutečnění celního spolku. Právě tak, jako z celní jednoty již uskutečněné plyne požadavek jisté jednotnosti sociálního zákonodárství společených států. I v tom ohledu — pokud jde o Rakousko a Uhry — známy jsou stesky rakouského průmyslu, poukazujícího na větší zatížení náklady sociální ochrany.

Zmínky zasluhují konečně problémy, související se státní *politikou kartelovou*.

Především ony, jež vyplývají ze souvislosti mezi celní politikou ochrannou a průběhem snah kartelových. Tím, jak se stát v celní jednotě vzdává své bezprostřední obchodněpolitické samostatnosti, vzdává se i svého bezprostředního vlivu na kartely a ostatní útvary toho druhu, pokud vliv ten se děje prostředkem obchodní politiky.

Pokud jde o kartely domácí, vzdává se tu zejména možnosti, aby vhodnou úpravou cel, provedenou samostatně vzhledem ke svým vlastním poměrům, vyloučil nebezpečí jednostranné výdělkové politiky kartelů na domácím trhu, vyhrazeném jim cly. Nebezpečí, které tím jak zatěžuje podmínky rozvoje jiných oborů, pravidlem přesahuje meze pouhé majetkové újmy kruhů postižených.

Poukazuje se často, že i pokud jde o kartely cizí vzdává se stát v celní jednotě samostatného užití hlavní zbraně, kterou vůči nim má v obchodní politice. Myslí se tu zvláště na jich vývozní politiku t. zv. dumping, spočívající v tom, že svaz vyvází přechodně do ciziny i pod vlastním výrobním nákladem, buď za účelem, aby ubitím tamější soutěže ovládl nový trh, anebo třeba jen z důvodů technických, vyžadujících udržení určitého stavu výrobnosti.

V ohledu tom jest sice pravda, že v případě takovém stát společený s jiným může zvýšení cla k ochraně svých zájmů užití pouze v dohodě s ním prostředkem celního spolku, ale jest také pravda, že celá věc nemá prozatím bezprostředního významu. Jednak by totiž včasnému zvýšení cel dnes ve většině případů pravděpodobně překážela jich smluvní vázanost, jednak jest možno zmíněným svazům obejít celní hranice zřízením závodů na vlastním území státu přicházejícího v úvahu. Ale přes to není otázka ta úplně bez významu, neboť právě v tom ohledu vytyčují se, jak se zdá, obchodní politice nové úkoly a cesty — asi ve směru zahájeném známou bruselskou cukerní konferencí.

Vedle omezení, vyplývajícího z obchodněpolitické vázanosti, bude však v případě celní jednoty samostatnost státní politiky kartelové omezena ještě z dalšího podstatného důvodu.

Důvod ten spočívá v okolnosti, že utvoření společného jednotného hospodářského území bude mít pravděpodobně za následek, že i podnikatelské svazy obou států se sblíží — když ne formálně, tedy alespoň hmotně — po případě rozšíří svou působnost i na oblast druhého státu společeného. Nehledě k následkům, jaké okolnost ta může mít pro samostatnost domácího podnikání, jest tu zjevnou i skutečnost, že vůči jednomu společným svazům jest různá politika toho a onoho státu stěží myslitelná.

Celní jednotata vede tedy z toho i onoho důvodu k vázanosti kartelové politiky účastněných států. Při významu, jaký právě kartely v hospodářském životě mají a budou mít, znamená váza-

nost ta ovšem i vázanost podstatné části státní politiky průmyslové vůbec.

V této souvislosti jest také vzpomenouti návrhů některých (na př. Naumanna), kteří právě v kartelech a jich dohodě spatřují prostředek, jak ochrániti v celním spolku slabší stranu před vyspělejší soutěží druhého společníka a tak odstrániti odpor, který by odtud proti celnímu spolku vznikal. Chtějí toho docíliti rayonováním odbytu domácího, po případě i cizího.

Myšlenka ta jest na první pohled velmi svůdná, má však také své slabé stránky. Především není každý obor výrobní kartelování schopen. Není také možno ani rayonováním odvrátiti nebezpečí, jaké pro slabšího společníka povšechně vzniká ze spolku s mocnějším. Třeba také uvážiti obtíže s úpravou takovou spojené, hledě jak k možným změnám v odbytištích, tak k vývojevým schopnostem a možnostem kontrahentů. Platí to zvláště o rayonování v cizině, kde, jak se zdá, návrhy ty vůbec nepočítají s činiteli třetími: odběratelem a soutěží jinou. (Předpokládaje ovšem, že jedná se o odbytiště hospodářsky samostatná a také jiným přístupná.) Mohou tu ostatně nastati zajímavé komplikace, způsobené třeba i vlastní politikou celního spolku. Tak na př., že by se v důsledku povšechné politiky spolku ztratilo odbytiště jednomu společníku vyhrazené. Náhodou by se mohlo státi, že by osud ten postihl právě stát, který má na vedení společné politiky vliv menší!

* * *

Otázka celní jednoty překračuje tedy meze pouhé otázky obchodněpolitické i otázky bezprostřední hospodářské soutěže-schopnosti súčasněných států a zasahuje do oborů, jí na první pohled vzdálených. Tvůří tu řadu problémů, v nichž jeví se překážky, jaké se celněpolitickým snahám sblížovacím staví v cestu.

Některé z překážek těch se v daném případě snad samy navzájem vyrovnají, jiné lze vhodnou úpravou s větším nebo menším úspěchem odstrániti, aniž by bylo třeba podstatně zasahovati do samostatnosti společníků, v celku však řešení jich tíhne nepopíratelně k nutnosti dohody, vázanosti, jednoty súčasněných. Vedle právě zmíněných oborů měny, kde jednota jest nezbytnou, politiky finanční a daňové, kde se jeví nutnou daleko-

sáhlá dohoda, oborů politiky dopravní, sociální a kartelové, platí to v dalším dosahu a širším smyslu svou měrou i o celkové hospodářské politice. Stačí tu poukázati na nutnost dohody ve věcech zdravotní policie zvěrolékařské, dohody o opatřeních administrativních, mohoucích znamenati jednostrannou podporu domácích zájmů (na př. při veřejných dodávkách) atd. Platí to alespoň potud, pokud jedná se o jednotu skutečnou. Jinak — i v celní jednotě již uskutečněné — hromadí se jen při vzájemném odcizení důvody k rozporům a připravuje se postupně budoucí rozluka.

Připočteme-li k tomu ještě vázanost obchodněpolitickou, možno právem říci, že důsledkem celní jednoty jest vázanost podstatné části celé hospodářské politiky súčasněných států. Vázanost, která ve skutečnosti není ničím jiným než delegací oně části moci státní na celek, omezením státní samostatnosti ve prospěch celku.

Hospodářské důsledky skutečnosti té jsou zjevné: Spočívají krátce v tom, že stát místo výlučného ohledu na své vlastní potřeby a zájmy jest vázán na celek a celkem. Ale i politický dosah celní jednoty objeví se teprve nyní v plném světle.

Skutečnosti ty, právě tak jako obtíže plynoucí z různorodosti hospodářského vývoje jednotlivých států a jako pochybnosti ryze politické, jsou a budou vždy závažnými překážkami vzniku celních spolků; mohou býti dokonce i důvodem rozluky jednot již uskutečněných.

Skutečnosti ty jsou také příčinou, proč vedle celní jednoty, která jest ovšem nejúplnějším a nejjednodušším, ale také ve svých důsledcích nejdále zasahujícím tvarem celněpolitického sblížení, vznikají jiné oslabenější útvary: celní svaz a přednostní system.

Výhody jich spočívají právě v tom, že se dotýkají menší měrou zvláště hospodářské samostatnosti súčasněných států, poskytujuce jim zejména možnost žádoucí ochrany jich zvláštních zájmů ve vzájemném vnitřním styku. Není pochybnosti, že útvary těmi se v mnohém ohledu podařilo obejít obtíže celní jednoty — ačkoliv nemají naopak ani její hlavní výhody, spočívající v nezkráceném rozšíření hospodářského území. Útvary ty narážejí však na jinou překážku, kterou celní jednota nezná. Překážka ta jest rázu obchodněpolitického.

3. Problemy obchodněpolitické.

Problem spočívá v tom, zda jest obchodněpoliticky možným uskutečnění přednostní styk.

Jedná se tu o otázku, jaký vliv v ohledu tom má *doložka největších výhod*: zda zmíněný system lze s ní přivésti v soulad?

Jak známo, spočívá podstata doložky největších výhod v tom, že státy smluvní si jí slibují poskytovat si navzájem všechny výhody, jichž po čas trvání smlouvy u nich požívají státy jiné.

Jedná se tu v prvé řadě o výhody tarifové, t. j. o snížení nebo vázání cel; kromě toho vztahují se výhody ony i na jiné obory úpravy mezinárodních styků hospodářských. Výhody prve jmenované jsou pro obsah doložky ovšem nejsměrodatnější.

Doložkou tou opatřeny jsou dnes všechny obchodní smlouvy. A to jednak vlastní smlouvy tarifové, jednak pouhé smlouvy o největších výhodách, neobsahující — kromě všeobecného poskytnutí největších výhod — nijaké pozitivní úpravy celních sazeb.

Význam doložky největších výhod záleží pro smluvní státy v jistotě, že jich vývoz nebude mít v cizině postavení méně příznivé než kterákoliv soutěž jiná a že výhody, jež si ten který stát ústupky ze své strany snad draze vykoupil, nebudou třeba hned na to znehodnoceny tím, že státu jinému tam budou poskytnuty výhody ještě větší. Ohled ten jest také příčinou, proč doložka největších výhod jest pojmána do obchodních smluv a stala se těžko postradatelnou součástí přítomné obchodní politiky a to přes oprávněné námitky, jaké jsou proti ní vznášeny z důvodů jiných.

Jaký význam má doložka největších výhod pro celněpolitické snahy sblíživací?

Pro dokonalou celní jednotu doložka ta sama o sobě významu nemá. Neboť tu splývají spolčené státy obchodněpoliticky úplně v jediný celek, který jich obchodněpolitickou samostatnost vůči cizině pohlcuje a vstupuje na jich místo jako nový jediný subjekt. V důsledku toho nemohou se snad domáhati státy třetí, aby i jich dovoz požíval výhody bezcelnosti, jaké požívá vzájemný styk spolčených států.

Doložka největších výhod není tedy překážkou celní jednoty. Skutečnost ta jest úplně zjevna a jest také všeobecně uznávána.

Jinak v případě, že jedná se o celní svaz nebo přednostní systém. Státy sblížené jsou tu sice větší nebo menší měrou na sebe vázány, poskytují si i větší nebo menší výhody ve vnitřním vzájemném styku, zachovávají si však jinak své zvláštní celní území i určitou možnost své samostatné obchodní politiky. Jich obchodněpolitická osobitost jest sice omezena, ale není odstraněna. S ohledem na to jest proto úplně odůvodněn názor, že i třetí státy mají v důsledku doložky největších výhod nárok i na ony výhody, jež si navzájem poskytují státy sblížené.

U přednostního systemu jest věc úplně jasná. Osobitost sblížených celků jeví se tu zřejmě v jich samostatných odlišných celních tarifech i v možnostech jich samostatné vnější obchodní politiky.

Spíše může zavdati příčinu k pochybnostem případ celního svazu, kde svazové státy pojí dohromady jeden společný vnější tarif a kde jsou v důsledku toho státy ony nutně spojeny i co do úpravy politiky smluvní. Současně dělí je však vnitřní celní čára, takže každý z nich tvoří přece jen oddělené a do jisté míry i samostatné celní a hospodářské území. Vzhledem na skutečnost poslední, kterou dlužno považovati za rozhodující, jest proto i v tomto případě úplně odůvodněn názor, dávající i státům třetím nárok na vnitřní výhody, jež si svazové státy poskytují.

Prakticky není ostatně případ ten ani zvláště závažným a to z důvodu, že uskutečnění celního svazu bude asi vůbec stěžejním možným, ježto jednotnost společného tarifu tu tvoří závažnou překážku. Pro naši otázku bude tedy směrodatným případ přednostního styku a tu není pochybnosti, že by jiné státy vskutku měly nárok na přednostní výhody. Zůstalo také až dosud pravidlem, že všechny výhody přicházely k dobru všem státům, majícím na ně z doložky největších výhod nárok. Výminky z tohoto pravidla — zmíníme se o nich později — jsou jen jeho potvrzením.

Doložka největších výhod jest tedy právní překážkou přednostních výhod, s nimiž jest zásadně neslučitelná. Názor ten jest na př. i názorem oficiální obchodní politiky rakouské, která jej zastupovala vůči návrhu na celněpolitické sblížení srbsko-bulharské, vynořivšímu se r. 1906.

V souvislosti s touto skutečností podává se další a to prakticky důležitější otázka, zda — když doložka největších výhod

vadí přednostním výhodám — nelze je prosadit způsobem, že by se doložka ta buď vůbec odstranila anebo omezila v ten smysl, aby se její působnost nevztahovala na ony výhody. Provést mohlo by se to buď autonomně, pokud doložka právě tak byla poskytnuta; pokud se opírá o smluvní závazky, vypovězením těchto smluv. Smlouvy nové by pak byly uzavírány buď vůbec bez ní nebo jen se zmíněnou výhradou.

Pokud jde o odstranění doložky největších výhod, byl, jak známo, požadavek ten kladen i z jiných stran i z jiných důvodů. Doložce bylo zejména vytýkáno, že tím, jak zevšeobecňuje úlevy tarifové, nejen překáží intimnějšimu styku jednotlivých států, ale i přispívá k všeobecnému snižování celních sazeb. Zvláště z ochrannářských kruhů vycházel proti ní z tohoto důvodu silný odpor. Ale přes to doložka ta odstraněna nebyla a to právě s ohledem na její — námi již zmíněnou — působnost. Výpověď její — ani nehlédě k chaosu, jaký by zrušení celého dosavadního systému smluvního mělo v zápětí — by totiž měla za následek takovou rozdílnost co do způsobu, jak by se s dovozem různé provenience zacházelo, že by na jejím základě byl těžko myslitelným jakýkoliv ustálenější obchodněpolitický a hospodářský styk mezinárodní. Odpor proti ní uskutečnil se leda v různých způsobech jejího faktického obejítí (autonomie celní, neuzavírání smluv tarifových, dvojitý celní tarif). Z důvodu toho nelze její odstranění považovati za možné ani v případě, kde jedná se o uskutečnění přednostních výhod, jímž stojí v cestě.

Ostatně byl tu — až do počátku přítomné války — i případ neodstranitelné doložky největších výhod; a to případ, který právě v tomto ohledu měl velký význam.

Jedná se tu o známý článek 11. frankfurtského míru, jímž se Německo a Francie zavázaly poskytovat si navzájem všechny výhody, jež poskytují Anglii, Belgii, Nizozemí, Švýcarsku, Rakousku a Rusku. Nejdůležitějším však jest, že ujednání ono nebylo částí pouhé vypověditelné obchodní smlouvy, nýbrž že bylo integrující součástí t. zv. věčné smlouvy mírové a mělo tudíž po čas jejího trvání — t. j. po čas trvání míru a dokavad smlouva ona válkou skutkově nebyla zrušena — nevypověditelnou a časově neomezenou platnost.

Jak známo, měla doložka článku 11. směrodatný vliv na potomní průběh obchodní politiky obou států. V našem ohledu jest však nejzajímavějším, že doložka ta byla i neodstranitelnou

právní překážkou uskutečnění jakéhokoliv přednostního systému mezi Rakouskem a Německem.

Ani nehlédě k tomuto případu jest však — i tam, kde jest právně možným — odstranění doložky největších výhod z důvodů prve uvedených těžko myslitelným.

Zbývá tedy jen otázka druhá: zda jest možno uskutečnit přednostní výhody tím způsobem, že by se doložka největších výhod jen omezila v ten smysl, aby se její působnost na výhody ony nevztahovala? Určitěji řečeno: zda jest možno docílit toho, aby jiné státy ony přednostní výhody — ať výslovně, ať mlčky — uznaly, aniž by tedy normální obchodněpolitický styk s nimi byl ohrožen nebo dokonce přerušen?

Dátí povšechnou odpověď na otázku tu jest těžko. Neboť jedná se o otázku, která povahou svou jest spíše otázkou daných poměrů, účelnosti a moci než formálního výkladu. Přejde tu především na hospodářský a politický dosah přednostního styku, dále na zájmy stran jím dotčených a konečně na jejich mocenské poměry. Od skutečností těch bude záviset její vyřízení v konkrétním případě. Možno však říci již nyní tolik, že poměry ty nejsou v podstatě příznivé uskutečnění přednostního styku. Hospodářská a politická žárlivost států tomu překáží. Dlužno jej proto považovati — alespoň dosud — za výminku z pravidla.

Přívrženci jeho poukazují ovšem — patrně jako na případy precedenční — na řadu případů, kdy styk ten byl uskutečněn. Ačkoliv už postup ten sám právě zde není bez námitek, dlužno k nim přece přihlídnouti.

Poukazují v tom ohledu především na přednostní styk Anglie s jejími samosprávnými državami. Přesně řečeno: na přednostní výhody (námi v úvodní části již zmíněné), jaké dnes Kanada, Austrálie, Nový Zéland a Jižní Afrika poskytují mateřské zemi. (Državy ty poskytují si ostatně většinou i výhody ve vzájemném styku. Kromě nich zavedly přednostní cla pro anglický dovoz dosud ještě i některé menší kolonie západoindické.)

Výhody ty nelze však považovati za průlom do pravidla nepřipustnosti preferenciality. Neboť jedná se tu o styk držav a mateřské země, tedy subjektů vzájemně podřazených a nadřazených a tvořících dohromady jeden státní celek. Nemění na tom ničeho skutečnost, že državám těm byla mateřskou zemí poskytnuta samospráva — třeba že dalekosáhlá a mezi jiným také i obchodněpolitická. Styk ten, ač jeho hospodářský dosah ovšem

může býti dalekosáhlý, nelze naprosto podrobovati těmž měřítku jako styk mezi samostatnými, neodvislými státy.

Způsobem takovým byl a jest z valné části i dnes upraven obchodněpolitický styk kolonií i jiných států s jich mateřskými zeměmi, po případě i jich styk vzájemný, aniž by se v tom spatřovalo cosi zvláštního. Državy byly a jsou i dnes v prvé řadě odbytištěm a dodavatelem mateřské země, která svou politiku k nim upravuje dle svých a jich vlastních vzájemných potřeb. Jest tu přece možným třeba i takový případ, že država jest vůbec přivtělena do vlastního národního celního území mateřské země. Vyjímaje ovšem vždy případy, kdy jsou tu mezinárodní závazky přejaté vůči státům třetím.

Závažnějším jest, že vedle koloniální preferenciality — proti které lze sotva co namítati a také jen výminkou, kdy co bylo namítáno — vyskytují se její případy mezi samostatnými státy, po případě jich državami.

Přehled případů těch — snad nejpočetnější — podává Trescher.¹ Jako příklad přednostního styku — a to mezi státy sousedními — uvádí v Evropě: přednostní styk, jaký v letech 1890 až 1897 trval mezi Švédskem-Norskem a trvá mezi Španělskem-Portugalskem a Ruskem-Finskem; v Americe: mezi středoamerickými republikami (Honduras-Salvador-Guatemala-Kostarika-Nikaragua), některými státy jihoamerickými (Chile-Bolivie-Peru) a mezi Dominikánskou republikou a Haiti (některá ze sblížení těch byla později zase odstraněna); v Africe: mezi portugalskou kolonií Mozambique a Transvaalem (nyní britskou Jižní Afrikou) a mezi Eritreí a Sudanem. Jako příklad přednostního styku mezi státy — jak je nazývá — »sprátelenými« uvádí výhody, které Haiti od r. 1901 poskytuje Francii a které vzájemně si poskytují od r. 1903 Spojené Státy Americké a republika kubánská.

V dějinách obchodní politiky našlo by se případů takových — zvláště u států exotických — snad ještě více, aniž by to však na podstatě věci pravděpodobně co měnilo.

Výpočet dlužno však doplniti zajímavými případy přednostního styku, jaké se vyskytly na př. v průběhu rakouské obchodní politiky. Zajímavé i proto, že přednostní výhody byly tu skryty pod jiným označením. Myslím na známé bývalé případy t. zv. pohraničního styku, trvajících svého času mezi Rakouskem-Ru-

¹ Trescher, Vorzugszölle. Berlin 1908.

mnskem a Rakouskem-Srbskem, i na bývalou vínnou klausuli ve styku rakousko-italském.²

Výpočet jest tedy dosti pestrý. Ale při tom svým dosahem skrovný. Neboť jedná se jen o případy zvláštní, jež jsou vytvořeny a odůvodněny buď přítomnými nebo minulými úzkými vztahy politickými anebo zvláštními poměry zeměpisnými, dopravními a vývojovými; kromě toho jde pravidlem o případy, jež — často už vzhledem k těmto poměrům — mají pro ostatní státy význam podřízený.

Z případů prvního druhu, které Trescher uvádí, bylo by snad vůbec správnějším vyloučiti Norsko-Švédsko, ježto jedná se o státy, spojené tehdy politicky osobní unií a jednotným zastoupením konsulárním a diplomatickým a které dokonce před tím byly spojeny celní jednotou. Totéž v míře ještě větší platí i o Rusku-Finsku.

U ostatních případů toho druhu padá na váhu u Kuby její skutková politická odvislost od Spojených Států Amerických, jimž děkuje za svou samostatnost, u Haiti pak jeho bývalá příslušnost k Francii. Také i vínná klausule ve styku rakousko-italském měla svůj historický podklad. Totéž platí z části i o bývalém pohraničním styku se státy balkánskými.

Pokud jde o případy ostatní, jedná se tu — alespoň na jedné straně — skoro bez výminky o státy a državy malé a nevyvinuté, třeba i zeměpisně a dopravně na sebe odkázané a pro mezinárodní obchod málo významné. Tím menší význam má ovšem pro obchod ten i jich vzájemný přednostní styk, hledě zvláště i k jeho vůbec možnému rázu. Výminkou co do významu obouúčastněných států jest tu leda případ přednostního styku mezi Španělskem-Portugalskem; právě u nich však omezuje se jen na několik málo surovinných výrobků domácích.

Jen těmito skutečnostmi lze vysvětliti, že přednostní styk nenarazil v případech právě uvedených na odpor států ostatních a že byl jimi uznán, ať mlčky, ať výslovně ve smlouvách. Pokud by šlo o státy obchodněpoliticky důležité nebo i jen politicky významné, bylo by však těžko počítati s tím, že by jich vzájemný přednostní styk nenarazil na odpor a odvetu států jiných. A to jak z hospodářských ohledů na jich zájmy odbytové, tak z ohledů na politický dosah takového sblížení.

² O přednostním styku rakousko-německém v letech 1853—1865 zmíníme se v části třetí.

Ostatně ani v oněch uvedených případech nešlo vše tak hladce, jak dokazuje stanovisko, jaké zaujímal Německo vůči Haiti pro výhody poskytnuté Francii a zejména ve známém sporu s Kanadou pro přednostní cla poskytnutá Anglii — v tomto případě tedy dokonce i vůči pouhé preferencialitě koloniální. Spor ten jest zajímavý i z jiného důvodu: ukazuje totiž, jak celá otázka uznání nebo neuznání přednostního styku jest v podstatě otázkou daných poměrů a účelnosti.

S přednostními výhodami, které r. 1898 Kanada ve prospěch Anglie zavedla, Německo nesouhlasilo, ježto jeho vývoz do Kanady jím byl ztížen a odňalo proto Kanadě největší výhody, jichž dosud byla účastna a podrobilo její dovoz svému tarifu všeobecnému. V odvetu uvalila Kanada na dovoz německý sazby svého tarifu všeobecného, kromě toho ještě zvýšené zvláštní třetinovou přírážkou. Stav ten trval až do r. 1910, kdy byl upraven vzájemnou dohodou v ten smysl, že Kanada upustila od třetinové přírážky, kdežto Německo poskytlo jí z části svůj tarif smluvní. Německo nedosáhlo tedy v Kanadě ani nižších sazeb jejího středního tarifu.

Příčinou — ani nehledě k tomu, že Německo ve svém stanovisku bylo osamoceno — byla jeho nepříznivá hospodářská situace vůči Kanadě; kdežto německý průmyslový dovoz odvetnými opatřeními kanadskými velmi trpěl, byla daleko méně dotčena Kanada vyvážející suroviny, jež mohla snadno odbyti na anglickém trhu. Obdobné poměry byly také příčinou, že když později i ostatní samosprávné državy anglické zavedly přednostní cla, Německo výhody ty sice výslovně neuznalo, ale také jím neodporovalo a poskytovalo državám těm i nadále největší výhody, ačkoliv jich u nich nepožívá. Dovozy z Jižní Afriky do Německa tvoří totiž suroviny cla prosté, styk s Novým Zélandem jest příliš malý a z Austrálie dováží Německo většinou vlnu, kterou nezbytně potřebuje. Odvetné zatížení vývozu z těchto zemí by tedy znamenalo leda uvalení cla na německý průmysl a zhoršení jeho podmínek soutěže.

Poměry byly tu tedy zvláště příznivé pro uskutečnění přednostního styku. Jako vůbec mají — a to čím dále, tím více — výhodnější obchodněpolitické postavení státy vyvážející nezbytné suroviny vůči státům, odkázaným na jich spotřebu a na vývoz průmyslový, který lze u států dovozních daleko snáze nahraditi; buď jinou cizí soutěží, nebo i výrobou domácí, kterou tam zave-

dou přesídlením svých závodů třeba i sami cizí podnikatelé dříve tam dováževší. Vývozní státy průmyslové — zvláště nemají-li svá odbytiště alespoň z části mocensky zajištěna — jsou v důsledku toho obchodněpoliticky, odvetnými opatřeními, daleko snáze zranitelnější.

Skutečnost ta jevila by nepochybně svůj vliv i v případě, že by stát takový chtěl přejíti k přednostnímu styku. Bylo by to jen tenkrátě možným, kdyby rozšíření odbytu, dostavivši se v důsledku uskutečnění přednostního styku, mu mohlo nahraditi újmu, která by mu vznikla zmenšením jeho odbytu a zhoršením jeho odbytových podmínek jinde; újmu, která by se pravděpodobně dostavila vlivem odvetných opatření států jiných, hospodářsky nebo politicky oním stykem dotčených. Uskutečnění přednostního styku mezi dvěma, v celku stejnorodými státy průmyslovými, mohoucími se navzájem jen nepatrně doplňovati a majícími závažné vývozní zájmy v cizině, bylo by proto obchodněpoliticky a hospodářsky pro ně sotva výhodným. Čím větší vývozní zájem v cizině by ten který stát měl, tím nepříznivější by bylo jeho postavení.

V případě takovém — který pokud jde na př. o významnější státy evropské dlužno považovati za normální — jsou poměry pro uskutečnění přednostního styku ovšem daleko méně příznivé. Ze strany států jiných ozvaly by se tu ostatně i politické důvody proti němu. Důvody, kterých vůbec není v případě přednostního styku koloniálního a kterých v podstatě nebylo ani v jiných případech, kdy se podařilo jej uskutečniti.

Poměry ty, nepříznivé skutkově přednostnímu styku — nehledě ani k jeho právní překážce, jakou znamenal článek 11. frankfurtského míru — jsou příčinou, proč přednostní styk zůstal dosud jen výminkou, umožněnou zvláštními okolnostmi historickými, politickými a hospodářskými.

Poměry ty jsou také příčinou, že snahy po celněpolitickém sblížení vytvořily vedle přednostního styku ještě další útvar: celněpolitickou dohodu. Základní podstata její záleží právě v tom, že se jí umožní poskytovati skutkově přednostní výhody, aniž by formálně byly jaké poskytovány; aniž by zejména bylo nutno dotýkati se doložky největších výhod a choulostivých otázek jejího odstranění nebo právního omezení.

Po této své stránce není celněpolitická dohoda ovšem už ničím jiným, leč zvláštním typem pouhé smlouvy tarifové, k níž

tvorí přechod od předcházejících způsobů intimnější úpravy obchodněpolitických styků. Sama jest nejoslabenějším tvarem celněpolitického sblížení, jehož cíl může uskutečňovati jen v míře podstatně omezené. Bezprostředním předchůdcem celní jednoty může býtí stěží. Mnohem spíše může jím býtí přednostní system. Obtížemi, které se jemu staví v cestu, znemožňuje se však zároveň i dosažení cíle, k němuž by mohl býtí přípravou.

III. Průběh snah po celněpolitickém sblížení rakousko-německém.

Otázka celněpolitického sblížení rakousko-německého prošla již několika fázemi a to fázemi různého rázu, různé síly i různých příčin.

Poprvé objevuje se v polovici minulého století. Souvisí tu s tehdejšími, s dostatek známými politickými poměry a snahami v Německu.

Politický dosah uskutečnění celního spolku německého nebyl v Rakousku z počátku správně oceňován. Správnější poznání proniká teprve později, jak nasvědčuje již pamětní spis Metternichův z r. 1841 o výhodě přístupu Rakouska k celnímu spolku německému. Otázka stává se v době vůbec časovou. Ukazuje to na př. spisek L. Kossutha z r. 1842, uveřejňovaný před tím v jeho Pestí Hirlapu, v němž pokouší se stanoviti maďarské stanovisko k oné otázce. Postihuje tu dobře národní význam celního spolku, ale právě z téhož důvodu vyslovuje se proti tomu, aby Uhry byly do něho pojaty. Podnět Metternichův ostatně nedlouho potom zapadá.

Teprve po r. 1848, patrně vlivem současných politických událostí v Německu nastává rázný obrat: Rakousko usiluje o vstup do celního spolku německého.

Představitelem snahy oné jest zejména duchaplný Bruck, nový tehdejší rakouský ministr obchodu. Napřed v úřední Wiener Zeitung, potom v oficiálním spise Bruckově z 30. prosince 1849 jest jasně vyčten nejen cíl, ale i cesta, kterou ho má býtí dosaženo. Celní jednotu rakousko-německá má býtí provedena postupně. Průpravou k ní má býtí napřed období, v němž kromě jiných opatření by zejména ve vzájemném styku byla odstraněna cla na domácí suroviny a požívatiny, z části i na polotovary. V období následujícím, majícím býtí bezprostřední přípravou dokonalé celní jednoty, mají se pak ve vzájemném styku snížiti,

po případě nadobro odstraniti i cla na výrobky průmyslové. Celý přechod má býti proveden v době několika málo let, pokud možno co nejkratší. Za tímž účelem mají současně býti sjednoceny i celní tarify a celní řízení na obou stranách a má býti provedena jednota dopravy poštovní, železniční, telegrafní a vodní, po případě i společná úprava systému měř a vah, jakož i zákonodárství ve věcech obchodních a živnostenských. Za účelem, aby přízpůsobilo svůj celní tarif liberálnější politice celního spolku, vydává Rakousko samo současně (6./XI. 1851) nový celní tarif, znamenající rozluky s dosavadním systémem prohibice a přísné ochrany.

Návrhy ty byly zajisté dalekosáhlé a tím významnější, že vycházely právě od Rakouska, od jehož dosavadní politiky se tak pronikavě lišily. Dojem jich byl také doma i v Německu mocný. V kruzích rakouského průmyslu setkávaly se sice s mnohými pochybnostmi a také i jinde nebyly vítány, za to však docházely příznivého ohlasu u malých států německých, slibujících si pro sebe politické výhody od vstupu Rakouska do celního spolku.

Ličiti další průběh věcí a pohnutý průběh diplomatického souboje, který se tímto krokem Rakouska rozpoutal na jevišti tehdejšího německého Bundu, jest dnes zbytečno. Celá věc patří uzavřenému listu dějin. Stačí přejíti hned k jejímu — prozatímnímu — zakončení smlouvou Rakouska s Pruskem (celním spolkem) z 19. února 1853.

Smlouva ta znamenala podstatný krok k uskutečnění rakousko-německé celní jednoty. V úvodě k ní mluví se také nejen o podpoře vzájemného styku, nýbrž i o úmyslu smluvních stran »die allgemeine deutsche Zolleinigung anzubahnen«. Nejvýznamnějším jejím ustanovením jest, že se jí ve vnitřním styku rakousko-německém odstraňují vůbec cla na vzájemný dovoz surovin a cla na výrobky průmyslové se podstatně (25—50% všeobecného tarifu) snižují.

Smlouva vytváří tedy dalekosáhlý přednostní styk mezi oběma celky, který ve svém dalším vývoji měl vésti k úplné celní jednotě. K tomu cíli obsahuje také smlouva další ustanovení, že r. 1860 se mají sejíti zástupcové obou stran, aby jednali o utvoření celního spolku, anebo — v případě, že by spolek ještě nemohl býti uskutečněn — o dalším usnadnění vzájemného styku a o vzájemném co největším přízpůsobení a sjednocení svých celních tarifů. Smlouva vstoupila v platnost 1./I. 1854 a měla trvati až do 31./XII. 1865. Za účelem dalšího sblížení s celním

spolkem reformuje Rakousko současně po druhé (8./XII. 1853) svůj celní tarif, snižujíc mezi jiným opětně svá cla dovozní.

Dále se však ve vzájemném sblížení nedošlo; naopak sblížení již docílené zase odčiněno.

Prusko uzavírá totiž — 6./VIII. 1862 — obchodní smlouvu s Francií, kterou jí jednak poskytuje dalekosáhlé úlevy tarifové, jdoucí v mnohých položkách i hluboko pod přednostní cla, poskytovaná Rakousku, jednak — okolnost zvláště důležitá — současně i největší výhody.

Důsledek smlouvy té pro trvajícím přednostním styk Rakouska s celním spolkem byl dalekosáhlý. Právním, které z doložky největších výhod nabyla Francie, znemožňovala totiž poskytování jakýchkoliv přednostních výhod vůči Rakousku. Současně překážela smlouva i uskutečnění celního spolku, ježto Rakousko s ohledem na své zájmy výrobní nemohlo přijmouti její nízké sazby.

Vzhledem na svůj dosah stala se přirozeně i tato smlouva — před i po svém uskutečnění — předmětem živého diplomatického vyjednávání, v jehož průběhu navrhovalo Rakousko dokonce i uskutečnění dokonalého celního spolku na podkladě dosavadního spolkového tarifu. Vyjednávání, které — právě tak jako před r. 1853 — otřásalo i samotnou existencí celního spolku, končí tím, že ostatní státy německé, postaveny před alternativu buď přijmouti smlouvu anebo dopustiti rozluky spolku, smlouvu přijímají.

Poměr Rakouska s celním spolkem upraven pak smlouvou z 11./IV. 1865. O zvláštních přednostních výhodách není v ní již řeči. Tím skončena i první fáse snahy po celněpolitickém sblížení rakousko-německém. Směrodatnými pro ni jsou důvody politické. Když vlivem událostí pozdějších důvody ty vůbec odpadají, zanikají na dlouhou dobu i snahy ony samy.

Snahy ty objevují se opětně teprve v letech osmdesátých. V prostředí ovšem úplně jiném. Pohnutky politické ustoupily tu úplně před hospodářskými.

O prostředí tom, jeho složkách a jeho povšechném vlivu promluvíl jsme v části úvodní. Zde omezíme se na věci, které se bezprostředně dotýkají poměru Rakousko-Uherska a Německa.

Podnět ke sblížení vychází tentokrát z Uher. Na vznik jeho působí v prvé řadě přechod Německa r. 1879 k autonomní ochraně, znamenající současně i počátek ochrany zemědělské.

V době té jsou Uhry dosud v podstatě jen státem zemědělským, odkázaným se svým vývozem — kromě Rakouska — do ciziny. Skutečností tou jest dáno i jich obchodněpolitické stanovisko. Jsou, zejména i ve svém poměru k Rakousku, zástupcem dosavadního liberálního směru obchodní politiky, usnadňujícího jim odbyť jich výrobků zemědělských a umožňujícího jim současně i výhodnější opatřování výrobků průmyslových. Stanoviska toho — jevíciho se zejména i v odporu proti zvýšení cel průmyslových ve společném celním území — vzdávají se Uhry teprve tehdy, když přechod k autonomní celní ochraně, zvláště v Německu, jest nepochybný. Souhlasí-li nyní s celní ochranou — tak jak se u nás vyvíjí v letech osmdesátých — děje se tak jednak z důvodů odvetných, jednak pod vlivem okolností, že system ochrany počíná se vztahovati i na zemědělství a umožňuje jim přenášeti dále tlak, který přichází od západu.

Přes to však trvá snaha po usnadnění přístupu na německé odbytiště a hledá si k tomu cestu — když vyjednávání o tarifovou smlouvu nevede k cíli — prostředkem celněpolitického sblížení s Německem.

Myšlenka ta objevuje se již r. 1880, kdy uherský poslanec G. Bauszner v pamětním spise podaném říšskému kancléři knížeti Bismarckovi navrhuje vytvoření celní jednoty německo-rakousko-uherské jako prostředku k vyrovnání zájmů ochrany i volného obchodu a k odstranění všech přítomných obchodněpolitických obtíží. Říšský kancléř odpovídá zdržlivě, právě tak jako nedávno před tím na návrh Molinariho; navrhovanou jednotu označuje sice za ideální cíl, který však toho času není uskutečnitelným.

Závažnějšího rázu nabývá otázka r. 1883, kdy na podnět vlády uherské podává společná vláda v Berlíně návrh na celněpolitické sblížení obou říší. A to způsobem vzájemných cel přednostních; kromě toho měly se obě strany zavázati, že snížení cel vůči cizině jest možným jen na základě obapolné dohody. Německo zachovává se k návrhu zdrženlivě. Roku 1885 při schůzce tehdejšího společného ministra věcí zahraničních hraběte Kálnokyho s Bismarckem přichází na podnět onoho návrh opět na přetřes. Kancléř německý zaujímá stanovisko odmítavé, po-

ukazuje na článek 11. frankfurtského míru, znemožňující poskytování zvláštních výhod, na nemožnost odstraniti německá cla zemědělská a na ochranářskou většinu v parlamentě.

Téhož roku usnáší se mezinárodní sjezd zemědělský zasedající v Pešti na resoluci vyslovující se především ve prospěch ochrany zemědělské; ježto však celní ochrana, budou-li jí jednotlivé státy středoevropské používatí každý jen hledě ke svému vlastnímu prospěchu, stěží může býti pro celek prospěšnou, »jeví se naléhavě nutným, aby se středoevropské státy spojily za účelem společné ochrany svých hospodářských zájmů a to tím způsobem, že by — zachovávajíce si jinak svobodné rozhodování o svém celním zákonodárství — utvořily středoevropský system smluvní, jehož podstatou by byla účinná celní ochrana proti zemím nespolečným a pojištění co nejvolnějšího styku ve prospěch států patřících do spolku«.

Resoluce má tedy již na zřeteli širší cíl než pouhé sblížení rakousko-uhersko-německé. Současně vystupuje v ní druhá příčina celněpolitických snah sblizovacích: zámořská soutěž zemědělská a její nepříznivý vliv.

Kdežto v Uhrách byla otázka celněpolitického sblížení s Německem v době té z pochopitelných důvodů horlivě sledována, není o ní v Rakousku mnoho řeči. R. 1879 podrobuje jí své kritice A. Peez a dochází výsledku negativního. R. 1885 chystá obchodní komora v Opavě anketu obchodních komor rakouských, uherských a německých o úpravě obchodněpolitického poměru s Německem, zvláště i o přednostním systemu a celním spolku, ale nedochází k ní.

Oficiální kruhy říškoněmecké nebyly myšlenky valně příznivé, jak ostatně lze nejlépe viděti na osudu podnětů uherských. Aní v kruzích výrobních nevěnuje se jí až na ojedinelé výminky podstatnější pozornost. V kruzích theoretických není ustáleného názoru.

Protí vyslovuje se XIX. sjezd německých národohospodářů, shromážděný r. 1880 v Berlíně. A to z důvodů, že celní jednotu ruší obchodněpolitickou samostatnost súčasněných, že má za předpoklad jednotnost státních daní spotřebních, která toho času není proveditelnou a aní není pro Německo žádoucí a konečně, že by v případě svého částečného provedení dala vzniknouti přednostním výhodám.

Příznivě posuzuje naopak sblíživací snahy r. 1885 prof. Brentano v přednášce o budoucí obchodní politice německé říše a zahajuje tak řadu theoretických návrhů, majících na zřeteli především utvoření velkého hospodářského území, jež by bylo protiváhou jiným velkým celkům, k nimž sklon doby tihne, i jich politice. Návrhů, které do sblíživacích snah přinášejí, jak jsme již řekli, třetí akord.

Jeich rakouskou ozvěnou jest r. 1889 přednáška A. Peeze ve valném shromáždění Společnosti rakouských národohospodářů. Peez, dříve kritik sblížení s Německem, vyslovuje se tu vzhledem k současným vývojovým tendencím pro ně. Ideálem jeho — právě tak jako i jiných jeho druhů — jest ovšem už celní spolek středoevropský, poutající k jádru německo-rakouskému plejadu států okolních.

V době té — už na přechodu do let devadesátých — uveřejňuje v Uhrách známý národohospodář i praktický odborník, státní podtajemník A. Matlekovits, obsáhlé dílo o celní politice mocnářství rakousko-uherského a říše německé a její nejbližší budoucnosti. Zastupuje v něm celněpolitické sblížení obou celků a podává dokonce podrobný nástin unijní smlouvy.

Toto literární oživení sblíživacích snah není nahodilé. Souvisí se současným obdobným vývojem obchodní politiky, docházejícím svého výrazu v uzavření smluv tak zvaných středoevropských.¹

*
*
*

Jedná se o smlouvy uzavřené r. 1891 mezi Německem, Rakousko-Uherskem, Itálií, Švýcarskem a Belgií.

¹ Na počátku právě vyličeného období přichází pro obchodní politiku rakouskou v úvahu ještě jiná otázka celněpolitického spojení, které možno zde vzpomenouti k vůli úplnosti a také i vzhledem k její zajímavosti. Jedná se tu o celní jednotu se Srbskem. Předběžná konvence z 8. července r. 1878 — uzavřená při příležitosti berlínského kongresu — stanovila totiž, že — nehledě k otázce obchodní smlouvy — má být vzata v úvahu otázka utvoření celní jednoty mezi oběma státy. K jejímu uskutečnění však, jak známo, nedošlo. Srbsko uzavírá dokonce — aby se i přednostnímu styku vyhnulo — hned na to r. 1879 provisorní smlouvy s Anglií a některými jinými státy, opatřené doložkou největších výhod, mající znemožniti poskytování jakýchkoliv přednostních výhod Rakousku. V definitivních obchodních smlouvách se zmíněnými státy byla však doložka největších výhod omezena ve prospěch zmíněného již pohraničního styku rakousko-srbského.

Vedle příčin všeobecných: přežilosti jednostranné autonomní ochrany a jevícího se sklonu po rozšíření hospodářského území má na jich vznik, jak známo, bezprostřední vliv současně chystaný obrát v celní politice francouzské, přecházející od dosavadního systému smluv tarifových k dvojímu celnímu tarifu a znemožňující tím Německu pokračovati v politice pouze autonomní. Působí zde i vliv stupňované ochranné politiky ruské a severoamerické a patrně i soudobé poměry a zájmy politické, tihnoucí k utvoření »hospodářského trojspolku«.

Smlouvy ty ovšem neuskutečňují snad nějaké celněpolitické sblížení súčasťných států ve vlastním slova toho smyslu, nezavádějí mezi nimi zejména ani přednostní styk, ani se nedotýkají doložky největších výhod, nýbrž znamenají jen navázání intimnějších smluvních styků mezi nimi, majících posílití jich obchodněpolitickou situaci vůči poměrům a proudům jevícím se jinde.

Ale přes to není pochybnosti, že současně znamenaly — nebo lépe řečeno mohly znamenati — i něco více: náběh k hlubšímu hospodářskému sblížení států středoevropských, které by bylo protiváhou jiným velkým celkům. Tak alespoň byly uvedeny v říšském sněmu německém, vzpomeneme-li řeči kancléře Caprioviho a tak byly tam také přijímány od mluvčích stran. V tom smyslu je charakterisuje r. 1895 také Schmoller, spatřuje jich význam ani ne tak ve vzájemných úlevách, které nebyly velké, jako v tom, že zamezily obávanou celní válku a připravovaly hospodářskou jednotu, která v mnohém ohledu mohla být dále rozvinuta, třeba že přednostní system a celní jednotu toho času nebyly možny.

Nadějí těch — očekávajících, že se stanou krystalisačním bodem středoevropské hospodářské koalice nebo snad dokonce i »Spojených Států Evropských« — smlouvy, jak známo, nesplnily.

Nejen že ve směru tom dále pokračováno nebylo, ale ani to, čeho dosaženo, nebylo zachováno. Jakousi intimitu vzájemného styku, pokud tu vlivem smluv byla, a to přes zevšeobecňující vliv doložky největších výhod, ruší totiž nedlouho na to — zvláště mezi Německem a Rakousko-Uherskem — smlouva německo-ruská z r. 1894, kterou Rusko nabývá stejných výhod se státy ostatními; zejména může tudíž soutěžit na trhu německém za stejných podmínek se zemědělským vývozem rakousko-uherským, majícím tehdy pro vzájemný styk s Německem důležitý význam.

Pokud jde o vlastní myšlenku celněpolitického sblížení — ať rakousko-německého, ať širšího středoevropského — ustupuje po letech devadesátých celkem do pozadí. Příčin toho jest celá řada.

Působí tu, zvláště v kruzích praktických, patrně skutečnost, že smlouvami z r. 1891, které v nejbližších letech byly ostatně ještě doplněny smlouvami dalšími, byly obnoveny obchodněpolitické smluvní styky mezi účastněnými státy, pokud jich bylo třeba hledě k nedostatkům předcházející jednostranné celní autonomie. Úprava ta svým dvanáctiletým trváním ustalovala kromě toho obchodněpolitické poměry na delší dobu.

Působila-li již tato okolnost sama o sobě k tomu, aby myšlenky na nějaký podstatnější obchodněpolitický převrat ztrácely na své časovosti, působila na snahy sblížovací bezprostředně nepříznivě smlouva s Ruskem z r. 1894, mařící naděje, jež do zahájeného smluvního styku mezi státy středoevropskými kladli přívrženci sblížení.

Také v zemědělských kruzích ztrácel na váze názor, že by záchrana středoevropského zemědělství proti soutěži zámořské a východoevropské závisela na uskutečnění středoevropského celního svazu. Hnutí zemědělské vymaňuje se totiž v jednotlivých zemích ze své počáteční všeobecnosti a současně vyvíjí se tam i samostatná, k vlastním poměrům přihlízející ochrana zemědělská. Kromě obtíží všeobecných vynořují se tak zejména i vzájemné rozpory jednotlivých různých se zájmů. Povahou věci platí to o zemědělských kruzích říšskoněmeckých, které na otázku sblížení s Rakousko-Uherskem nazírají přirozeně s jiného stanoviska než na př. kruhy uherské. Ustupují do pozadí také otázky měny, které myšlenku celního spolku s Rakousko-Uherskem činily druhdy sympatickou i zemědělským kruhům říšskoněmeckým, očekávajícím od přístupu Rakousko-Uherska do hospodářské jednoty s Německem také vítanou podporu požadavku po opětném nastolení stříbra jako měnného kovu. Myšlenka středoevropského ochranného celního svazu stává se tak spíše parádním číslem sjezdů (na př. mezinárodního sjezdu v Budapešti r. 1896), anket a resolucí.

Přistupuje tu konečně okolnost, že úroveň hospodářského ruchu a blahobytu se všeobecně zvedá; zvláště v Německu, které právě od let devadesátých počíná prožívatí netušený rozvoj hospodářský. Rozvoj, který je čím dále, tím více připoutává a vplétá do světového trhu. Zájem na vybudování světových obchodních styků,

nabývajících pro Německo rozhodující důležitosti, zatlačuje proto do pozadí otázky ostatní. Místo myšlenky středoevropského sblížení poutá pozornost praktických obchodních politiků německých otázka úpravy obchodněpolitických styků s Uníi Americkou a vývoj obchodněpolitických vztahů Anglie s jejími koloniemi. Už samo stanovisko — jak víme, nepříznivé přednostnímu styku — jaké v posléze jmenované otázce Německo zaujímá s ohledem na své zájmy vývozní, působí nepříznivě na myšlenku středoevropského sblížení, které by se pravděpodobně muselo uskutečňovati stejnou cestou, kterou tu Německo potírá.

Přechodné oživení myšlenky sblížovací nastává teprve ke sklonku let devadesátých. A jest to právě politika Spojených Států Amerických, která je způsobuje. Myslím tu na odraz, který v Německu — v parlamentě i v literatuře — vzbuzuje vydání amerického tarifu Dingleyova r. 1897. Nejedná se tu už ovšem o pouhé sblížení německo-rakouské nebo středoevropské, nýbrž o celněpolitickou dohodu všech pevninských států středo- a západoevropských, mající čelití především obchodní politice americké. Taková dohoda — v literatuře zastává jí zejména Waltershausen — tane asi na mysli mluvčím konservativců německých v říšském sněmu r. 1897. Pokud jde o kruhy oficiální, nedotýkají se nijak nadhozené otázky, která ostatně brzo zase ustupuje do pozadí.

Daleko závažnější pozornost budí však myšlenka sblížovací v době té v Rakousku.

Zavdává k tomu podnět r. 1897 výklad tehdejšího ministra věcí zahraničních hraběte Goluchovského v uherské delegaci, v němž se sympaticky vyslovuje o myšlence sblížení evropských států proti zámořskému nebezpečí. Zmínka ta neměla sice sama o sobě nějakých praktických následků, ale vzbuzovala přirozeně všeobecnou pozornost. Zvláště v Rakousku zavdává podnět k oživení myšlenek sblížovacích. Zájem soustřeďuje se tu však na otázku celněpolitického sblížení s Německem.

Není s podivením, že — zvláště za tehdejších poměrů — dostává především nářer politický, stávajíc se předmětem výměny názorů v parlamentě i v delegaci a dokonce i požadavkem některých stran politických.

Vlivem své časovosti — z částí i vlivem nadcházející obnovy smluv — budí však i oprávněnou pozornost kruhů odborných, kde dochází důkladnějšího a nestrannějšího posouzení.

Zabývají se jí zvláště dva projevy: Koncem r. 1899 přípravný spis »Ústředního svazu rakouských průmyslníků« vydáný pro jeho 11. shromáždění a v lednu a únoru roku následujícího »Společnost rakouských národohospodářů«.²

Projev Svazu, zabývající se povšechně otázkou budoucí rakouské obchodní politiky s hlediska průmyslu, dotýká se v poslední kapitole i otázky celněpolického sblížení s Německem a soudí:

Postupná příprava celní jednoty přechodným stadiem přednostních cel jest při dnešním systému smluv vyloučena. Vádí tomu doložka největších výhod a zvláště i článek 11. frankfurtského míru. Myslitelnou by tedy byla jen dokonalá celní jednota odstraňující úplně a okamžitě celní hranice mezi zeměmi, jež jí chtějí utvořit. Potlačení celních hranic znamená však zjevně pro každý stát tak mocný převrat jeho hospodářských poměrů, že následky toho ani přibližně nelze odhadnouti.

Zpráva přechází na to bezprostředně k otázce celní jednoty rakousko-německé a soudí, že by její uskutečnění s všeobecného hospodářského hlediska nám toho času nepřineslo nějakých podstatných a trvalých výhod. Narazila-li myšlenka jednoty s Německem již v padesátých letech na živý odpor převážné většiny právě našeho průmyslu, tím spíše bychom byli nuceni ji odmítnouti dnes. Politické důvody, které tenkrát byly nejdůležitější pohnutkou oně myšlenky, odpadly během času; důvodů ryze hospodářských jest pro ni tím méně nyní, kdy obchod a průmysl se v Německu netušeně rozvíjí.

»Tento rozhodný, téměř přirozený odpor proti každé myšlence celní jednoty s velkým státem průmyslovým nepřekážá nám však, abychom nedoporučovali co nejužší připojení našeho mocnářství na středoevropské státy.«

Zpráva shrnuje na konec své vývody: »1. že nelze toho času doporučení dokonalou celní jednotu s některým větším státem sousedním; 2. že však naopak vzhledem k tuhé ochranné politice americké by se měl připravovati užší celní svaz evropských států, zachovávající dosavadní celní čáry a zavádějící současně zvláštní celní tarif pro zámořský styk.«

² Österreichs künftige Handelspolitik vom Standpunkte der Industrie. Vorbericht erstattet für den elften Verbandstag. 1899.

Ein Zoll- und Handelsbündniss mit Deutschland. Verhandlungen der Gesellschaft österreichischer Volkswirte. 1900.

Názor Svazu průmyslníků není tedy myšlence celní jednoty s Německem dokonce přízniv. Právě takovým jest i konečný akord výměny názorů ve Společnosti rakouských národohospodářů za předsednictví prof. Philippoviche, který sám jest pro otázku valně zaujat. Již hlavní referent Dr. Grunzel předem považuje za vyloučenou celní jednotu, kterou za daných poměrů nepovažuje za uskutečnitelnou. V následujících debatách přicházejí k slovu i zástupci kruhů praktických, jichž názory se rozcházejí, jak ostatně — už z důvodu různého pojetí otázky — bývá v podobných anketách pravidlem. V celku možno říci, že zástupci výroby běžného zboží hromadného se vyslovují proti, zástupci specialitního průmyslu pro. Proti vyslovuje se mezi jinými Dr. Raunig, tajemník Průmyslového klubu. Kromě důvodů věcných, týkajících se vlastní otázky celní jednoty, vyslovuje se — vzhledem k nastávající obnově smluvního poměru s Německem — z taktických důvodů i proti projednávání otázky té vůbec. Názor ten, zajisté správný, byl projevem také z jiných stran a byl, jak se zdá, i příčinou, že i v Rakousku mizí otázka ta vůbec z denního pořádku. Neplodnost a záporný výsledek dosavadní výměny názorů má na tom ovšem také svůj díl!

Pokud jde o Uhry, není tam od let devadesátých otázka celní jednoty s Německem v podstatě projednávána. Nemá tím býti řečeno, že by skutečnost ta byla snad následkem změny zájmů. V tom ohledu vyjadřuje uherské stanovisko — r. 1901 — dobře sám Matlekovits:³ »Tolik jest jisto, že z uherské strany bude sblížení s Německem vždy radostně pozdravováno, ať už způsobem celní jednoty anebo třeba vzájemným poskytováním přednostních cel. Zemědělství uherské může usnadněným vývozem svých surovin, svého tažného a jatečného dobytka, své mouky, sladů atd. jen získati a snížení dovozních cel na průmyslové výrobky západních států nemůže pro uherský průmysl vytvořit nějakou zničující soutěž, ježto nejmocnější jeho konkurent v důsledku společného celního území rakousko-uherského už beztoho úplně beze cla obsadil uherské odbytíště.«

»Jiná jest otázka, zda mezi země, mající se spojití, mají býti pojaty Srbsko, Bulharsko a Rumunsko. Velká část uherských průmyslových odvětví má v zemích těch své přirozené odbytíště; zeměpisná poloha a snadná doprava po Dunaji jsou přednosti,

³ Die handelspolitischen Interessen Ungarns. Schriften des Vereines für Sozialpolitik. XCIII. 1901.

jež by při případném odstranění nebo snížení cel zajisté velmi prospěly uherským továrníkům. Úplně jiná jsou však přání zemědělců. V soutěži těchto východních zemí spatřují ohrožení svých zájmů a usilují o co nejmožnější omezení dovozu zemědělských výrobků z těchto končin. V každém případě třeba bedlivě uvažovat, zda otevřením západních států pro uherské zemědělské výrobky a snazším a snad i zajištěnějším vývozem na západ by nebezpečí záplavy výrobou východních zemí nebylo vyloučeno nebo alespoň vyrovnáno. Jisto jest tolik, že připojení zemí těch do středoevropské jednoty by bylo žádoucím a že by přispělo k posílení celněpolitické moci jednoty.«

Nehledě k přechodnému oživení v Rakousku — které má ostatně pozadí spíše místněpolitické — ztratila tedy myšlenka sblížovací — jak jsme řekli — všeobecně na svém významu. Vedle právě vylíčených důvodů, spočívajících v současných poměrech, jsou toho příčinou patrně i obtíže dané problémy, které by bylo třeba řešiti. Nejedná se o ní v podstatě ani v následujících letech 1900. — alespoň pokud jde o kruhy a počiny praktické. Jen v kruzích teoretiků — v prostředí, vylíčeném v úvodní části — žije myšlenka dále.

Vedle starých jejích zástupců Schmollera, Brentana, Wagnera a jiných zabývají se jí zvláště i socialističtí teoretikové Calwer a Hildebrand. Oba považují uskutečnění středoevropského hospodářského sblížení za žádoucí v zájmu Německa. Calwer s hlediska německého pracovního trhu, vyžadujícího zajištění odbytišť pro německý průmyslový vývoz. Hildebrand s hlediska zacházejícího dále do budoucnosti: Z významu, jaký pro každý dnešní vývozní stát průmyslový má skutečnost pokračující hospodářské emancipace oněch — dosud převahou jen zemědělských a surovinných území — jež jsou dnes dosud odběrateli jeho průmyslového vývozu a dodavateli jeho surovin a prostředků výživy; s ohledem na budoucnost považuje proto za nezbytné, aby státy průmyslové zajistily si svůj vlastní zemědělský a surovinný podklad. Myšlenky obou vybočují již ovšem daleko z mezí otázky pouhého sblížení německo-rakouského.

Překlenoutí most mezi teorií a skutečností a vzbuditi zájem o otázku hospodářského sblížení středoevropského pokouší se prof. J. Wolf založením známého »Středoevropského hospodářského spolku« r. 1904. V kruzích praktických nenachází však závažnějšího zjevného věcného ohlasu. Pozornost jich zaměstná-

vají jiné naléhavější otázky obchodní politiky, především obnova smluv; v Rakousku a Uhrách pak i otázky, týkající se úpravy vzájemného poměru; všude přistupují k tomu konečně otázky a události politické, začínající se rozvíjetí nedlouho potom na světovém jevišti.

*
*
*

Teprve válka způsobuje obrát. Myšlenka sblížovací, v prvé řadě sblížení německo-rakouského, stává se neočekávaně otázkou časovou a dává vzniknouti řadě projevů i ryze literárních, i politických a odborných, vzrůstajících v přívál těžko ovládatelný svou početností a pestrostí.

Projevy ty neobsahují věcně celkem nic nového a neliší se proto podstatně od jiných dřívějších projevů toho druhu; leda tím, že jest na nich zřejmým bezprostřední vliv současných událostí politických. Skutečnost ta dává projevům oněm základní ráz a působí — až na některé výmínky — také na to, jak se zhošťují hospodářské stránky otázky.

IV. Závěr.

Zabývati se kriticky otázkou uskutečnitelnosti a následků celněpolitického sblížení rakouskoněmeckého — v prvé řadě celní jednoty — jest dnes velmi těžko a nemá ostatně prakticky ani podstatného významu, neboť bylo by tu i po stránce hospodářské nutno pracovati s předpoklady vesměs neurčitými: hospodářskými, finančními i obchodněpolitickými. Otázka opatřování surovin, otázka vlivu opatření finančních na náklady výrobní, otázka nákladů dopravy námořské, obchodněpolitického přístupu na cizí trhy atd. — vesměs okolnosti, od nichž závisí schopnost soutěže — jsou veličinami, jichž útvaru a dosahu jest dnes těžko se dohadovati. Přece však jsou na základě daných skutečností možny některé závěry, které jsou s to otázku osvětliti.

Především dlužno konstatovati, že doba přítomná, přinášející tolik převratů, jest už sama o sobě i svými následky příznivou i všelikým přeměnám obchodněpolitickým a hospodářským. Pro otázku celněpolitického sblížení byla by nad to ještě zvláště přízniva svými následky finančněpolitickými: nutnost zvýšiti finanční příjmy a otevřítí jich nové zdroje měla by tu za následek takovou změnu finančních a daňových systémů, při které by bylo lze poměrně snadno rozřešiti řadu problémů, jež právě po této stránce s otázkou onou jsou spojeny; problémů, které za normálních dob by pravděpodobně tvořily překážky stěží odstranitelné.

Ještě bezprostřednější význam má válka pro otázku v ohledu obchodněpolitickém. Byla jí totiž zrušena mírová smlouva frankfurtská a tedy i její článek 11. tvořící dosud neodstranitelnou právní překážku přednostního styku mezi oběma státy. Pokud jde o státy nepřátelské, byly válkou kromě toho zrušeny i všechny obchodní smlouvy s nimi uzavřené, takže v tom ohledu vytvořena obchodněpoliticky úplná tabula rasa, otevřená pro novou úpravu obchodněpolitických styků.

Pokud jde o vlastní obsah otázky, třeba především vytknouti, že všeobecné přirozené výrobní podmínky obou území jsou, jak známo, v podstatě stejné: spojením nestala by se tedy území ta soběstačnými. Vzájemné doplnění by bylo možným jen v míře úplně podřízené. Vedle přirozených poměrů způsobuje to i příbuzný stupeň jich hospodářského vývoje.

Zbývá otázka, jaký vliv by mělo sblížení na hospodářské poměry obou území a to s ohledem jak na jich *vnitřní*, tak *vnější* poměry odbytové. Zda vzhledem k těmto poměrům by jeho uskutečnění bylo lze pokládati za možné a žádoucí?

Pokud jde o *vnitřní poměry odbytové*, může podklad úsudku poskytnouti přehled dosavadního celkového zahraničního obchodu obou území (tab. I. a II.) a přehled jich dosavadního vzájemného styku (tab. III.).

Tab. I.¹

Zahraněční obchod (speciální) Rakousko-Uherska r. 1912.

Druhy zboží	Dovoz	Vývoz
	v tisících K	
I. Suroviny.		
Výrobky zemědělství, lesnictví a rybnářství:		
1. Požívatiny	350.068	255.511
2. Suroviny pro průmysl a zemědělství	1,292.907	536.914
Výrobky hornictví a hutnictví:		
1. Požívatiny	1.485	8.789
2. Suroviny pro průmysl a zemědělství	361.664	160.106
Surovin celkem	2,006.124	961.320
II. Polotovary.		
1. Požívatiny	3.633	66.344
2. Ostatní	571.232	444.786
Polotovarů celkem	574.865	511.130
III. Tovary.		
1. Požívatiny		
a) Výrobky zemědělství	34.131	12.424
b) Výrobky průmyslu	53.327	294.173
2. Ostatní	888.350	954.808
Tovarů celkem	975.808	1,261.405
Celkový zahraniční obchod (bez drahých kovů a mincí)		
	3,556.797	2,733.855

¹ Österreichisches statistisches Handbuch 1912.

Tab. II.²

Zahraníční obchod (speciální) Německa r. 1912.

Druhy zboží	Dovoz v mill. M	Vývoz v mill. M
I. Suroviny	4.823·2	1.382·4
II. Polotovary	1.256·8	1.012·9
III. Tovary	1.410·9	5.763·2
IV. Poživatiny	2.944·9	789·4
V. Živá zvířata	256·0	8·9
Celkový zahraniční obchod (bez drahých kovů)	10.691·8	8.956·8

Tab. III.³

Vzájemný obchodní styk Rakousko-Uherska s Německem r. 1912 (speciální obchod bez obchodu v řízení zušlechťovacím a bez drahých kovů a mincí).

Druhy zboží	Dovoz	Vývoz	Větší vývoz v mill. K	Větší dovoz
Suroviny:				
1. Poživatiny	23·3	212·5	189·2	—
2. Pro průmysl a zemědělství	504·6	494·0	—	10·6
Polotovary:				
1. Poživatiny	2·7	16·6	13·9	—
2. Ostatní	272·4	142·3	—	130·1
Tovary:				
1. Poživatiny	17·9	28·1	10·2	—
2. Ostatní	584·5	220·6	—	363·9
Celkem	1.405·4	1.114·1	—	291·3
rozděleno pouze na dvě skupiny:				
<i>Suroviny</i>	527·9	706·5	178·6	—
<i>Tovary vůbec</i>	877·5	407·6	—	469·9

Z přehledu celkového zahraničního obchodu obou států plyne, že oba vyvážejí daleko více tovarů než dovážejí. Obě hospodářská území jsou tedy převahou průmyslová. Jak z porovnání dat obou tabulek vysvítá, jest vlastnost ta daleko více vyvinuta u Německa než u Rakousko-Uherska. Vedle složení dovozu a vývozu ukazuje na to už sama velikost celkového zahraničního obchodu, který jest u Německa okrouhle tři a půlkrát větší než zahraniční obchod rakousko-uherský.

² Statistisches Jahrbuch f. d. Deutsche Reich 1914.³ Tab. III. a V. vyňata z publikací čís. 287 a 293 „Průmyslového klubu“ (Industrieller Klub) ve Vídni.

Této hospodářské charakteristice odpovídá úplně stav vzájemného hospodářského styku mezi oběma státy: Rakousko-Uhersko vyváží do Německa více surovin a to poživatiny a dováží odtamtud více tovarů. (Dovoz surovin z Německa — pokud jde o poživatiny jest nepatrný — pozůstává kromě toho, nehledě k jeho vlastním výrobkům hornickým, zvláště uhlí, převahou z látek, jež Německo samo nevyrábí, nýbrž jen prostředkuje jich dodávání, jako na př. vlny a bavlny.) V poměru k Německu jest tedy průmyslový ráz Rakousko-Uherska slabší, naopak Německo jest vůči němu státem průmyslovějším.

Jaký vliv by vzhledem k těmto skutečnostem mělo na vzájemný obchod obou území, t. j. na jich vnitřní vzájemné poměry odbytové jich celněpolitické sblížení, především celní jednoty? Jaký vliv by ona jednoty měla zvláště na oba hlavní obory výrobní, zemědělství a průmysl?

Odpověď na otázku tu není ani za normálních poměrů jednoduchá — závisí mezi jiným i od míry, v jaké cizí soutěž bude mít přístup — i možno zde proto jen povšechně otázku osvětliti.

Pokud jde o zemědělství, možno míti za to, že by Rakousko-Uhersko jako území mající dnes větší vývoz zemědělský do Německa v celku nebylo poškozeno, naopak že by spíše mohlo získati. Jiná jest ovšem otázka, mnoho-li by mohlo získati, zejména o mnoho-li by svůj vývoz do Německa mohlo zvýšiti.

Otázku tu možno z části osvětliti porovnáním dat dosavadního vývozu do Německa s daty celkového vývozu. Kdežto v celku bylo zemědělských surovin-poživatiny vyvezeno okrouhle za 255 mill. K, obnášel vývoz poživatiny do Německa 212 mill. K; podobně z celkového vývozu ostatních surovin — zemědělských i nerostných — v summě 697 mill. K šlo jich do Německa za 494 mill. K. Zemědělský a surovinový vývoz Rakousko-Uherska obrací se tedy již nyní z převážné části do Německa. V podstatě stejný obraz podávají i data týkající se jednotlivých druhů zboží. Proti možnosti zvýšiti vývoz do Německa mluví zde tedy skutečnost, že se tam již nyní vyváží největší část všeho vyváženého zboží. Z části jedná se tu nad to o zboží, které už i nyní v Německu clu nepodléhá.

V některých zemědělských, po případě zemědělskoprámyslových oborech by ovšem bylo možno v případě celní jednoty vývoz do Německa zvýšiti. Jednak z důvodů, že se tam dosud

obrací jen část všeho vývozu, jednak vzhledem k tomu, že by za účelem vývozu bylo lze poměrně snadno zvýšiti i samotnou výrobu. Jedná se tu zvláště o sladovnícký ječmen, chmel, slad a pivo. Právě tu třeba však uvážiti, že se jedná o zboží, které se do Německa v podstatě odjinud vůbec nedováží. Tak sladovnícký ječmen dováží se do Německa ze tří čtvrtin z Rakousko-Uherska, chmel, slad a pivo dováží se odtamtud téměř výhradně. Zvýšení dovozu z Rakousko-Uherska nemohlo by se tudíž v případě tom díti na úkor některé cizí soutěže, nýbrž jedině na úkor tamější domácí výroby a jest přirozeno, že by proto narazilo na odpor tamějších zájmových kruhů.

Totéž — v posledním ohledu — platí i o rakousko-uherském vývozu dříví do Německa, který jest velmi značný a který by uskutečněním celní jednoty mohl získati.

Pokud jde o průmysl, jest situace jiná. Není pochybnosti, že Německo jest průmyslově v celku podstatně vyspělejší a že jeho průmyslová výroba jest daleko více schopnější soutěže u porovnání s rakouskou nebo uherskou. Neplatí to ovšem bez výminky; jsou obory a případy, kde zvláště rakouská výroba může s německou úspěšně soutěžit a to nejen na světovém, nýbrž i na vlastním chráněném německém trhu. Tak na př. zvláště v oborech zpracování dřeva, sklářství, lnářství. Nelze také, jak známo, bráti vždy za plnou minci názory a požadavky domácích interestů, dožadujících se ve svém soukromohospodářském zájmu celní ochrany a líčících věc pravidlem hodně pessimisticky. Bývají konečně i v jednom oboru podstatně rozdíly mezi jednotlivými závody ve výrobních nákladech a ve schopnosti soutěže. Ale v celku nebude zajisté nikdo popíratí vyšší průmyslovou vyspělost Německa.

Skutečnost tu ukazují již sama data zahraničního obchodu. Německý vývoz tovarů (s polotovary) jest více jak čtyřikrát, vývoz pouhých tovarů dokonce více jak pětkrát větší než vývoz rakousko-uherský. I ve vzájemném obchodním styku dováží Německo do Rakousko-Uherska už nyní okrouhle o půl miliardy (469 mill.) korun více průmyslových výrobků než odtud dováží. Dlužno podotknouti, že jedná se nad to z největší částí o zboží podrobené zdejšímu clu.

Průmyslovou pokročilost Německa u porovnání s Rakousko-Uherskem by ostatně bylo lze nesnadno dokazovati — pokud již statisticky jest zjistitelná — i z jiných skutečností: rozvrstvení

obyvatelstva co do povolání, počtu zvláště velkozávodů průmyslových a počtu osob v nich zaměstnaných, kapitálu průmyslových společností akciových i společností s ručením omezeným, spotřeby surovin, výsledků výroby atd.

Při daném poměru sil není proto pochybnosti, že by z celní jednoty rakouskoněmecké v celku spíše mohl mítí větší výhody průmysl německý než rakousko-uherský, ježto by (vyjímaje některé speciální obory a případy) daleko spíše, snáze a úspěšněji mohl soutěžit na trhu rakousko-uherském, než rakouský nebo uherský průmysl na německém.

Německý vývoz tovarů do Rakousko-Uherska tvoří však již nyní většinu všeho rakouského dovozu — z celkového dovozu polotovarů v ceně 575 mill. K pocházelo jich z Německa za 275 mill. K, z celkového dovozu tovarů v ceně 976 mill. K dokonce za 602 mill. K. Vzhledem k tomu i vzhledem k okolnostem, že ani zbývající cizí dovoz Německem z valné části ani nahrazen býti nemůže, ježto se jedná o zboží, které Německo nevyrobí a samo z ciziny dováží, jest zjevné, že by usnadněný přístup německé průmyslové výroby na rakousko-uherské odbytíště se nedál ani tak na úkor cizí soutěže, jako na úkor domácí výroby.

Ani o tom není pochybnosti a jest proto zjevné, že by z důvodu toho — stala-li by se otázka vskutku zralou — vzešel od příslušných zájmových kruhů odpor proti uskutečnění celní jednoty, jak se ostatně z částí již i stalo. Oprávněnost odporu toho se také všeobecně uznává; a to i z dalších, na př. finančních důsledků obávané újmy.

Uvážíme-li konečně možnosti a vyhlídky průmyslu a zemědělství, lze důvodně předpokládati, že by újma vznikající průmyslu a celková újma tím vzniklá byla větší než výhoda, kterou by snad mohlo získati zemědělství.

Zajímavé a významné jest, že názor ten zastupují i mluvčí všech směrodatných kruhů uherských. Ukazuje se tu, jak se od let osmdesátých, devadesátých a ještě i 1900. změnily — souběžně s postupujícím zprůmyslověním Uher — hospodářské zájmy uherské, tíhnoucí druhdy ze zemědělských důvodů k celní jednotě s Německem. Uvádíme jen hlas Dr. A. Wekerle, ⁴ bývalého předsedy ministerstva a předsedy uherského středoevropského hospodářského spolku:

⁴ Das junge Europa, 1915, květen.

»Otázka středoevropského celního spolku není nová. Byla projednávána i na mezinárodním zemědělském sjezdě v Budapešti. — I od té doby bylo často poukazováno, že by bylo výhodno pro uherské zemědělství, aby se dostalo do širšího hospodářského území, pojistilo si pro své výrobky širší bezcelný odbyt a tak podporovalo intensivnější kulturu.«

»Od té doby se však poměry změnily. Pro uherské zemědělství nemá dnes celní jednota již tak veliké výhody, ježto téměř všechny své zemědělské výrobky spotřebujeme v dosavadním společném celním území. Kromě toho mají dnes Uhry chrániti už podstatnější průmyslové zájmy než před dvěma desetiletími. Průmysl uherský mohl by sice získati mnohý podnět užším stykem s průmyslem německým, obchodně a technicky tak podivuhodně organisovaným. Naopak mohl by však tak mnohý obor uherského průmyslu býti závažně ohrožen neomezenou soutěží průmyslu německého, pracujícího za výhodnějších podmínek a vyrábějícího laciněji. Platí to i o rozsáhlých oborech vyvinutějšího průmyslu rakouského.«

S ohledem na tyto poměry a zájmy — které vystupují už při povšechném přehledu otázky — přichází dnes otázka dokonalé celní jednoty německorakouské téměř úplně z úvahy. Zastanci sblížení volí oslabenější jeho tvary, zvláště přednostní systém, umožňující ochranu ohrožených zájmů. V Rakousko-Uhersku šlo by tu o zájmy průmyslové; v Německu zaujaly by jich místo zase hlavně zájmy zemědělské, které se tam ostatně již také ozvaly. Hlavně šlo by tu ovšem o zájmy prvě. (Uherské projevy, pokud se pozitivně vyjadřují pro sblížení, vyslovují se — s ohledem na domácí zájmy průmyslové — dokonce pro trojí hospodářské území: německé, rakouské a uherské, chráněná a sblížená navzájem přednostními cly. Jedná se jim tedy o ochranu nejen proti německému, ale i rakouskému dovozu.)

Volbou přednostního systému chtějí tedy zastanci sblížení vyloučiti nepříznivé následky, jaké by celní jednota — svým vlivem na vnitřní poměry odbytové — měla na hospodářské poměry obou území, zvláště Rakousko-Uherska.

Přednostní systém — mají-li i přednostní cla býti vskutku účinná co do ochrany domácích zájmů — nemá již ovšem, jak jsme svého času řekli, ony výhody spočívající v nezkráceném rozšíření hospodářského území, jaké má celní jednota. Ježto pak cla vůči ostatní cizině jsou nutně vyšší než cla přednostní, skrývá

v sobě i nebezpečí, že vyloučením cizí soutěže zmonopolisuje na zjevnou škodu domácích spotřebitelů domácí trh ve prospěch soutěžitelů favorisovaných.

Nejdůležitějším však jest, že by přednostní styk pravděpodobně zavedl — z důvodů, o nichž jsme již také promluvíli — příčinu k obchodněpolitickým obtížím, dotýkajícím se nepříznivě vývozních zájmů a *vnějších odbytových poměrů* obou sblížených států. Dlužno podotknouti, že jednalo by se tu o stanovisko nejen nepřátelských, ale i neutrálních států.

Rozsah zájmů těch a tedy i dosah oněch obtíží na domácí poměry hospodářské obou území vysvítá z přehledu jich dosavadního zahraničního obchodu.

Celkový zahraniční obchod Rakousko-Uherska jest nepoměrně menší než německý. Má tedy i pro jeho hospodářské a populační poměry v celku poměrně daleko menší význam. Pro Německo má naopak v obou jmenovaných směrech základní důležitost. Zahraniční obchod rakousko-uherský odehrává se kromě toho z valné části s Německem, jak viděti z porovnání cifer celkového zahraničního obchodu obou států s oněmi jich vzájemného obchodu. Podíl vzájemného styku na celkovém zahraničním jest u Rakousko-Uherska daleko větší než u Německa. Kdežto u onoho tvoří při dovozu 39·5% a vývozu 40·8%, tvoří u Německa při dovozu pouze 7·8% a vývozu 11·6%! Pro Německo má tedy naopak obchodní styk s Rakousko-Uherskem — přes svou absolutní výši — význam vzhledem k ostatní cizině celkem podřazený. Rakousko-Uhersko nestojí tu dokonce ani na prvním místě jeho obchodního styku. (Tab. IV. a V. na str. násled.)

Pokud jde o vývozní zájmy v cizině, jež by přednostním stykem mohly býti ohroženy, leží tedy těžisko situace u Německa, jež nepříznivou politikou ciziny může býti daleko závažněji dotčeno, než by mohlo býti Rakousko-Uhersko. Výhoda, kterou by německý vývoz mohl získati na odbytišti rakousko-uherském — třeba i na úkor tamější výroby — nemohla by mu onu újmu nijak nahraditi.⁵ Zachování svého průmyslového vývozu do ciziny jest proto pro Německo otázkou nejdůležitější.

⁵ Otázku tu podrobně rozbírá F. Eulenburg: Die Stellung der deutschen Industrie zum wirtschaftlichen Zweibund. (Die wirtschaftliche Annäherung zwischen dem Deutschen Reiche und seinen Verbündeten. Schriften d. Ver. f. Sozialpolitik, sv. 155. 1916.)

Tab. IV.⁶

Německý vývoz (v obchodu speciálním) r. 1912 dle zemí určení.

Země určení	Hodnota v mill. M	v %
Velká Británie	1.161·1	13·0
Rak.-Uhersko	1.035·3	11·6
Rusko	679·8	7·6
Francie	689·4	7·7
Spoj. Státy Amer.	697·6	7·8
Holandsko	608·5	6·8
Belgie	493·3	5·5
Švýcarsko	520·5	5·8
Itálie	401·2	4·5
Dánsko	254·2	2·8
Argentina	239·4	2·7
Švédsko	197·4	2·2
Brasílie	192·8	2·2
a t. d.		
Celkový vývoz	8.956·8	100

Tab. V.

Vývoz Rakousko-Uherska a Německa v r. 1912.⁷

Země	Mill. K	
	Rak.-Uhersko	Německo
Evropa		
Rak.-Uhersko	—	1.242·4
Německo	1.141·1	—
Anglie	266·9	1.393·3
Francie	88·1	827·3
Rusko	100·0	815·8
Belgie	26·8	592·0
Holandsko	30·4	730·2
Dánsko	9·7	305·0
Švédsko	9·2	236·9
Norsko	3·7	173·6
Švýcarsko	176·8	624·6
Itálie	248·5	481·4
Španělsko	10·1	135·7
Portugalsko	8·3	50·6

⁶ Statistisches Jahrbuch f. d. Deutsche Reich 1914.⁷ Speciální obchod včetně obchodu v řízení zušlechťovacím, bez drahých kovů.

Srbsko	46·2	22·2
Rumunsko	145·0	158·0
Bulharsko	51·6	34·3
Řecko	24·8	22·7
Turecko	140·8	135·4
Černá Hora	2·9	0·1
Hamburk	97·9	—
Ostatní	20·9	110·9
Celkem	2.649·7	8.092·4

Afrika

Egypt	36·1	45·6
Alžír	2·3	6·5
Britské državy	2·2	75·4
Německé državy	2·6	39·3
Maroko	2·4	9·5
Ostatní	6·1	46·1
Celkem	51·7	222·4

Asie

Britská Indie	70·3	129·0
Holandská Indie	4·1	89·4
Čína	6·1	98·1
Japonsko	12·0	132·7
Persie	2·7	4·3
Ostatní	0·6	50·7
Celkem	95·8	504·2

Amerika

Argentina	23·9	287·3
Brasílie	15·4	231·4
Chile	5·7	134·4
Kanada	3·0	65·2
Mexiko	2·9	54·4
Spojené Státy	67·3	837·0
Ostatní	8·3	185·9
Celkem	126·5	1.795·6

Australie	3·0	119·9
Různé	—	13·7
Celkový vývoz	2.926·7	10.748·2

Ze snahy po zachování vývozu do ciziny vyplývá však nezbytně zájem na nezkráceném přístupu na cizí trhy. Zájem ten znamená pak obchodněpolitický odpor proti jakýmkoliv přednostním výhodám, poskytovaným tam ve prospěch států jiných. I kdyby přednostní styk měl v cizině míti po válce závažnější význam než dosud — jak z doslechu lze souditi — byl by požadavek po jeho odstranění a po neomezené platnosti doložky největších výhod právě nutným požadavkem německým. Jest zjevné, že by požadavku tomu vlastní přednostní styk s Rakouskem mohl býti jen na překážku, aniž by mu při tom mohl býti náhradou!

OBSAH.

	Stránka
I. Prostředí	5
II. Podstata celněpolitických sblížení	13
1. Problemy politické	16
2. Problemy hospodářské	18
3. Problemy obchodněpolitické	28
III. Průběh snah po celněpolitickém sblížení rakousko-německém	37
IV. Závěr	50